

De Late

**chismus, oft Kinder leere,
diemen te Londen, in de
Duytsche gheimeyn-
te, is ghebruyc-
kende.**

psal. 119.

**Hoe sal een ionghelinc sijn
leuen onstraffelijc leyden: ten
sij dat hi dat stelle na den ey-
sch woor-
dts.**

**Ghedruet tot Londen, by
Steuken Myerdmann.**

An. 1551.

*Ex Libris
J. J. Wiards
Amsterdam.*

Ian Utenhoue der Duitſcher
Ghemepnten, die te Londen is, wenscht
ghenade ende briede van God den
Vader, door Jelum Christus
Amen onsen Heere,
Amen.

De godsalighe wel-
uaert eens Landt-
schaps, beminde
broeders, nae mijn
verſtāt, is meest in
drie ſtucken ghele-
ghen: namelick in
de godsalicheit der
Duerhept, inde oprechticheit der lee-
raers oft dienaers des woordts Gods,
ende inde onderhoudinghe der Christe-
lycker ſcholen. Sonder de welcke drie,
het nyet mogheliĳek is, dat het enighen
lande wel soude connen gaen; Ghelijck
het oock wederom nyet mogheliĳek is,
dat het anders dan wel den Landſchap
pe toe gae, daer dese drie ouer een comē.
Want aengaende deerste van desen, het
is ghewis, dat de Duerhept eens Landt-
schaps, den lande is, het ghene dat de
maghe den lichame des menschen is: by

de welcke, gbelöckertwijse het gansch
 lichaem gheuodt werdt ende daer son-
 der njet gheleuen can: Also eest ooc njet
 moghelijck, dat eenich Landtschap son-
 der Duerhept gheduerich bliue: Duer-
 midts de groote allendichept, verdo-
 uenhept, ende booshept der menschelijc-
 ker aerdt ende natueren, de welcke daer
 om, door wterlijcken ende politischen
 regimente geregeert moet wesen. Maer
 als het njet ghenoech is, ter behoudin-
 ghe des lichamelijcken ghesontheyts,
 een maghe te hebben, ten si datse goet en
 de ghelont si: Also eest oock den Lande
 njet ghenoech een Duerhept te hebber,
 tē si datse wijs ende godsalich si. Anders
 boorwaer eest onuerdrachlijc onder sulc
 ke Duerhept te stane: ende is een warach-
 tighe straffe Gods boor de sonden des
 volcs, wanneer het ongoddelicke Duer-
 heden onderworpen is. Als het oock in
 contrarien, een groote ontwtsprekelijcke
 segheninghe Gods is, boor den Lande,
 den welcken een wijs ende godsalighe
 Duerhept, vanden Heere, toegheschiet
 is: ghemerct dat een wijs ouerhept de
 stercte ende vastichept des volcks is.
 Ten anderen, hoe nootsakelijck de op-
 rechte

Job. 34.

Ja. 6.

rechte leeraers en dienaers des woorts,
 den lande sijn, can lichtelijc bekend wer-
 den, wt de noodzakelicheyt des woords: Joā. 1. 6
 dwelch alleen het licht, leuen, ende spij- Psal. 119
 se der sielen is, buyten dwelch oock an-
 ders niet can wesen, dan dupsterheyt,
 doot, ende ewighe verdoemenisse. Ende
 is niet moghelijck, dat het den volcke
 wel toe gae, daer de oprechte leeringhe
 is ghebrekende. Want daer de Prophe- Psal. 29.
 tie oft Goddelijcke leeringhe ghebreect
 (also de Wijse man seyt) daer moet vol-
 ghen een verstopinghe des volcks. So
 dat een volck sonder leeraers van Chri-
 sto den Heere selue, ten rechten gheleken Mat. 9.
 werdt, bi een cudde schapen, dat sonder
 herder is, dwelch ontwijfelijck allen ge-
 breken der goeder weyden ende wate-
 ren, oock allen perikelen der woluen en-
 de verslindender dieren, onderworpen
 is. Hierom heeft Christus de Heere den Mat. 28
 dienst sijns woords so noodzakelijck in Luc. 24.
 sijn Ghemepnte gheacht, ende oock in Actu. 9.
 ghestelt, als den eenighen middel, om de
 sijne in alle eerbaerheyt ende godsalich-
 heyt, te vergaderen ende onderhouden.

Ten derden, aenghemerct de groote
 ontwetenschap ende archept onser ghe-
 A. iij. schen

Ge. 6. **S**chepnder natuerē, die ons handen buyt
des moeders aen, aenghebozen is, so con
nen wij lichtelijck herstaen, hoe groote
lijchs den ionghen kinderen de **Christe**
lijke onderwijsinghe van noode si: op
Den. 32 datse inden heplighen wille ende wegen
des Heeren gheleert, ende tot de kennisse
ende breefe des seluen, vander ionchept
aen, gebracht sijnde, tot alle goddelijcke
handelen bequame werden: ende den
dienst **GWDS**, des gelijcx des naesten
ende des Landts weluaert, met alder
neerstichept (so sij schuldich sijn) ver

Ero. 12. uoorderen: daerom de Heere so ernste
13. lijck ouer al beuolē heeft, datmen de kin

Deu. 4. deren in sijn goddelijcke gheboden neer
6. stelijck onderwijsen soude: **Op** datse

1. Mac. door de aenmerkinghe der grooter on
2. wtsprekelijcker weldaden **Gods**, die hi
ons allen in **Christo** betwelen heeft, tot
prinsinge sijns naems, ende tot dancbaer
hept gheroert sijnde, hem in een volstan
dich ghelouue ende seker hope dienen,
in alder heplichept ende gherechtichept.
De selue leere gheeft **Paulus** den **Du**

Ephe. 6 ders, segghende: **W**hi Vaders verwekt
uwe kinderen tot granschap niet, maer
brengtse op door onderwijsinghe, ende
straffin

straffinghe des Heeren: de welcke on-
 derwijfinghe den eenighen middel is,
 om eerlijcke ende Christelijcke huyshou-
 ders ende regimenteurs inden lande te
 verweruen: Als ooc in contrarien, daer
 dese kinder onderwijfinghe ghebreeft,
 alsulcks niet benonden werdt: ghelijck Den. 21.
 ons sommighe exempelen der Schriftue- 1. Ke. 2. 4
 ren ende Historien, in de experiencie sel-
 ue wel betuyghen: So datter gheen twij-
 fel si, dat dese drie weldaden de grootste
 ende de meest noodighe sijn, diemen ten
 behoene eens Landtschaps soude mogē
 begheeren. Nu aengaende deerste, God
 de Heere heeft ons in dit Rijke seer rijc-
 helijc begaeft, van een godsalighe Duer-
 hept, namelijk van Coninck & duward
 den selden: de welcke van sijnder groo-
 ter ionchept aen, alle afgoderie ende vals-
 schen Gods dienst wtijnen Rijke ghe-
 weert hebbende, heeft het warachtich
 Apostolisch ghelooue, leeringhe ende
 den rechten GODES dienst, opgerecht:
 so dat wij ten rechten wel segghen mo-
 gen na derempel Josie, datter voor hem 4. Ke. 23
 gheen Coninck gheweest is, niet alleen
 in dit Rijke, maer oock inde gantsche
 Chultenhept, die hem tot den Heere nae
 A. iij. sijn

En heyligh woordt, so wt gantscher her-
ten ende sielen bekeert heeft, als hi ghe-
daen heeft, ende is oock te verhopē (ten
si dat ons de Heere on. onse ondanckbaer
heyt straffe) dat **GD** door hem noch
meer ende meer alle godsalicheyt, nyet
alleene hier, maer ooc elders metter tijt,
veruorderen sal: als wi lichtelijc mer-
ken moghē, wt de groote weldaet, die hi
hier onser Duptscher natie, ia allen wt-
landischen (ter begheerten van mijn hee-
re Jan a Lasco, onser aller Superinten-
dent) bewesen heeft: haer tinnen grooten
coite bereydende eenen bequamen tem-
pel, ende toelatende den oprechtē dienst
Gods, nae de ordinancien Christi des
Heeren ende de onderhoudinge der Apo-
stelen. Bouen dien, heeft hi ons ooc ghe-
leerde ende oprechte Predicanten selue
gheordineert: door de welke ons de wa-
rchtighe leeringhe der Propheten ende
Apostelen rechtsinnich, sonder eenighen
menschen deesem, vercondicht werd: so
dat wi in dese twee eerste grootelicx vā-
den Heere begaeft sijn: daer af hi ghe-
danckt si inder eewicheyt.

W, op dat het derde, namelick de kin-
der onderwijsinghe onser Ghemeenten
oock

oock niet ghebreken soude, so heuet den
Predicantē ende Ouderlinghen goet en
de nootsakelijck ghedocht, als het oock
van noode is, dat wij den Catechismum
oft Kinderleere, der Ghemeynten sou-
den doorhouden: te weten den seluen Ca-
techismum, diemē in Oost Vrieslandt is
ghebruickende, den welken ick thaerer
begheerte in onse Nederlantsche sprake
ouergheset hebbe: Waer in, ick mijn ep-
ghen sprake (die door d' misbruyc groote-
lijck gheschepndt is) dickmael te buppen
gae, als ick desghelijcx in onse belijdinge
ghedaen hebbe, so wel op dat icse tot ha-
ren oorsprouck (so verre alst mi moghe-
lijck is) brenghen mochte: als daerom,
dat ick vande Ghemeynte, die hier tot
menigherley Landen vergadert is, te be-
ter verstaen mochte wesen.

Woorwaer wij sijn wel schuldich den
Heere te dancken, van alle dese sijne co-
stelijcke gauen: de welcke onse Vaders
nopt te gheenen daghen, ghesij hebben,
want onder de Princen die sij tharen tij-
den, ghehadt hebben, daer sijnder wel
renighe gheweest, die goet ghenoeft wa-
ren, als sij oock, politischer wijsse goet,
wijs, ende gherechtich waren: maer wij

lesen van gheene, die de godsalighe ken-
nisse des Heeren ghehadt, ende den op-
rechten dienst Gods, wt sinen woorde,
veruoordeert hebben: So dat dese onse
weldaet, dies te meerder behoort geacht
te wesen, dat wijsse van eenen ozeemden
Prince ontfanghen, daerse ons onse na-
tuerlijke Princen selue, wepgheren.

Ten anderen so dencke ick nyet, dat
onse Nederlantse natie voor desen tijt,
opt Ghemepnte ghehadt heeft, daer in
dwoort Gods so louterlijck ghepredict
is gheweest, als in die onse. In de welc-
ke (bouen de onderhoudinge onser hups
armen, door den dienst der Diakenen be-
hoorlijck ghedaen) wi oock de weke-
lijke collatien der Scriftueren oft Pro-
phetie hebben, daer af Paulus verhaelt,
inde welke alle de predicatien der voor-
gaender weken, by de predicanten ghe-
daen, ghehandelt werden: Daer in de
Ouderlinghen, ende de ghene die daer
vander Ghemepnte toe geordineert sijn,
op de selue Predicatie, wt der Schrift,
voort brenghen, datter soude moghē die
nen ten breederen verstande des wtghe-
leyden tetxts, ende ter stichinghe der
Ghemeputen, der welker argumenten
de

De Predicanten ghenoech doen moeten,
ende haer leeringhe alleene wlen woor-
de Gods verantwoorden: Welck den
eenighen middel is, om de oprechte Apo-
stolische leere inde Kercke te onderhou-
den, ende de conscientien der Ghemeyn-
ten te beuechtighen. Waert dat de Room-
sche Kercke dat onderhouden hadde, Sa-
than soude se so nyet ouerweldicht, ende
sonderbracht hebbē. Bouen dit so hebbē
wij inden seluen tempel noch twee Pa-
tijnsche lessen inde weke: die eene vandē
voorsepdē heere Jan a Lasco, int nyewe,
de ander, vā Gualterus Delenus, int ou-
de Testament: desgeliker de collatien der
Schriftueren op de selue lessen gedaen, ter
grooten stichtinge aller geleerden en een
deels der Ghemeynten. Ten laetsten, so
hebben wij tot nu toe (dat ic enmer weet)
gheen oprechte kinder leere in onse Ne-
derlātsche sprake ghehad, welc seer te be-
claghen is. Want sonder een somme oft
cort begrip des warachtigen geloofs, so
eest nyet mogelīc, dat de gemeene man,
inde artekelē des geloofs, wel geleert oft
gegrondeert mach wesen, besonder, daer
gheen oprechte predicatien, wt den lou-
teren woorde Gods, gheschien moghen.

Ende

Ende hierom eest datter in onse landen,
onder allen anderen, so veel dolinghen
ende ketterien opghestaen sijn, ende de
ouerhandt ghenomen hebben: Welck
nochtans door tgherechte oordeel Gods
ouer onser lande Ouerhept ende de Pri-
sters der seluer, gheschiedt is: nae datse
de waerhept nyet toe ghelaten hebben,
datse allen lueghenen ende ketterien de
dooze openen souden: op datmense geloo-
uen ende ontfangen soude. Als de aerme
beruerde menschen (die de lueghenen
ontfanghen hebben) wt haet des Papi-
stiche religions, dat sijn door de claerhept
des woordts afgodische bekenden, han-
de Roomsche kercke eerstmael af weke:
so walt bonzwaer vā node, dat haer dwa-
rachtich religion oprechtelich, door pre-
dicatien, oft Godlijcke scriften, vercon-
dicht soude wesen, op datse een wat se-
kers, in eenich cozt begriip, volge mo-
chten: maer dat haer ghewepghert sijnde,
so heeft Sathan, de oude viant der me-
schen, sijn oncrupt door allerley valsche
Prophten, onder haer gesaept: op dat si
dat, door de waerhept ontfangen sou-
den: als sijn oock ghedaen hebben: Ja sijn
door den haet des Pauselijcken religiōs
sq

so verre ghecomen, dat sij oock het goet
inde Roomsche Kercke ouerghebleuen,
met den quade verwoorpen hebben: als
het lichte blijcken mach inde ghene die
de twee natueren in Christo den **HEE**
KE, die herrijenisse der dooden, ende
dier ghelijcke verloochenen. Ende heb-
ben haer onder haer seluen, leeraers op-
gherecht dpe inden wille des Heeren,
niet wel gheleert, noch ooc na den gheest
Gods wel ghesint, maer opgeblasen
waren: versmadende alle gheleertheit
ende kennisschap der tonghen, oock alle
oprechte wtleggginghe der **S**criftueren **1. Cor. 12**
de welcke Paulus, als gauen des hepli-
ghen Gheests, der Ghemeynten Christi
so nootsakelijck gheacht heeft. **W**t dien
dat ons nu de Heere hier so grootelijcks
begaeft heeft, so het voze gheseyt is, con-
nen wi wel aenmerckē sijn, groote barm-
herticheit tontwaert; de welcke so groot
is, alle noyt te gheenen daghen, tot eeni-
ghe mensche gheweest is: **D**it is ontwij-
felijck den dach der besoeckingen des
Heeren, daer mede hi nu onse Dupt-
sche natie, die hier te **L**ondē is, versoect,
eest dat wijse verachten, ende npet waer
nemen, so sal vanden Heere van ons ge-
sept

Isa. 1.

sept werden, dat hi vanden Joden sepdē
Ic hebbe kinderen opgebracht ende ver-
heuen, maer sij hebben mi versmaet. En
het Rijke Gods sal van ons gheweert

Mat. 21

werdē, ende gegeuen den volc dat boet-
werdighe vruchten voortbrenghen sal;
ende het sal die van Sodomien ende Go-

Mat. 19

doorten inden dach des oordeels beter
gaen, dan ons. Eest oock dat wijsē ter
herten neuen, ende ons ganschelijck tot
den GHEKE bekeeren, hem voor dese
groote weldaden danckende, ende ons
ghelooue met alle Godsalicheit betup-
ghende, so salt ons door de segheninghe
des Heeren, in alle onse wegen wel gaen:
de welcke ons door sijnen Gheelt by sal
staen, van nu tot in dat ewich leuen.
Hier en tusschen sullē wij veel scrustoots
hebben, byt alleene hande Papillen, en
de gheuepilden, oft ongoddelijcke men-
schen, maer oock van andere die niet al-
lerley Ketterien besmet sijn: de welcke
ter beuestinge harer dolinghe, de Schrift
oock connen voortbrenghen, so wel alle

Mat. 4.

Sathan haer meester, Christus den Heere
hoort ghebracht heett; maer so ghe-
sticht ende wtghelept, dat haer wtleg-
ghinghe met de heplighe Schrift gheen-
sins

sins staende can bliuen: de welcke ghe-
merct datse door den heplighen Gheest
(die alle wech eendrachtich, en eenuou-
dich is, hem seluen gheensins contrarie-
rende) bandē Propheten ende Apostelen
gescreuen is, in alle haer stuckē, warach-
tich moet wesen. Ende dese selue men-
schen hebbē so tegen de waerhept geswo-
ren, datse lieuer die een des anders ket-
terie (hoe groot sijn oock sijn) aenueerden
souden, dan de oprechte Apostolische lee-
re, also wij by experientie wel mercken
mogen. Maer daer moetē ketterien sijn,
op dat die daer geproeft sijn, geopenbaert **1. Cor. 11**
werden. Niettemin wij sullen ons hier **Luc. 2.**
troosten, wt dien dat Christus gheset is **1. Pet. 1.**
ten valle van belen, ende dat hi den steen
is, daer teghen haer alle menschen stoo-
ten moeten: hē aenroepēde in alle dese, en
de andere teghenwoordicheden, wel we-
tende, dat niemant de sijne wt sijnen han-
den can getrecken. God de Heere gheue **Joā. 1.**
dat de ghene die wt onwetenschap dolē,
ten rechten weghe comen moghen, op
dat wij in een geloone vereenicht sijnde,
hem eendrachtelick dienen ende prisen
moghen, alle die daghen ons leuens, in
heplichept ende gherechtichept, Amen.

Gier

Gier mede beminde broeders, weest
den **HEERE** Christo onser aller ver-
soender, inder ewicheyt beuolen, desen
onsen cleynen arbeet danckelock
ontanghende. Te Londen
desen 15. Maeye
1551.

Aerom heeft
God den men-
sche gheschepē,
ende met sulcke
groote gauen
des verstandts
bouen alle andere creaturen
begaest.

Antwoorde

Dat hi sinen God en schep-
per recht soude leeren beken-
nen, beminnen, breezen, louen
ende prijsen, ende alder slijnder
goedē deelachtich wesē sonde.

Uraghe.

Hoghen wij doer ons ey-
ghen verstandt ende natuer-
lijke cracht wel bekenne wat
God is.

Antwoorde.

God openbaert hem wel al-
len menschen in de sceppinghe

B. i. Des

Mat. 11.
16.

Der creaturē, so verre dat niemant eenighe ontschuldin-
ghe hebben can. Maer een sa-
lichmakeñ kennisse van God.
connen wij wt onser naturen
niet hebbē, de welcke ons God
de heere doer sijne Gheest ghe-
uen moet.

Vraghe.

Maer sullen wij de selue lee-
ringhe Gods onbedroghe mo-
ghen hooren.

Antwoorde.

In de heylighe bibelsche
schrift, dat is het oude en nieu-
testament, daer ons sekerlijck
de onbedriegelijke waerheyt
wt den monde Gods ghespro-
ken, met clarē ende open ver-
stande (so vele als ons ter salic-
heit van nooden is) voerghe-
houden werdt.

Vraghe.

Leert

Leert ons dan de Schrift ge Ro. 2.
genouchsamelick van God.

Antwoorde.

Ja sij, ende al wat ons van
noode is om de volcomen sa-
licheyt ende dat ewich leuen
te vercrighen, so datmē gheen
ander leere behoeft om dat sel-
ue te beuestighen.

Uraghe.

Wat leert ons de Schrift van
God, op dat wij hem te recht
leeren bekennen?

Antwoorde.

Dat hi een eenich ende ee-
wich God is. Driuidich in
persoonen, te weten Vader,
Sone ende heylighe Gheest.
Van allen menschen ooghen
ende verstandt, na sijn wesen
onbegripelijc, een gheest ende
onsienlijck, alleen dat vpper-
ste ende alder genouchsaemste

B. ij. goet,

goet, in sijnder natueren van
onbegripelijcke eerlijcheit en
wijsheit, van onendelijcke mo-
ghentheyt, van onuerander-
lijcke gherechticheyt, ende
van onwtsprekelijcke berm-
herticheyt.

Vraghe.

Hoe weet ghi, dat daer
maect een God is?

Antwoorde.

Quermidts dat God in de
Schrift met opetlijcke worden
seyt, Ick ben God ende daer
is gheen ander, ende also
gheruicht de schrift oock van
God in allen plaetsen.

Vraghe.

Hoe bewijst ghi nu wt de
Schrift dat in een Goddelijck
wesen drie verscheyden per-
soonen sijn?

Antwoorde.

Ant

Wut veel plaetsen:maer al-fo. 3.
der claerliert, wt den Doop
ong Heren Jesu Christi, inden
welcken dese verscheijden per-
soonen claerlijck voerghestelt
werden.

Uraghe.

Hoe bewijst ghi dat een ie-
ghelijck van dese personen
God is in een Goddelijck we-
sen.

Antwoorde.

Bi dien dat de heylige Schrift
van eenen God tuicht, ende es-
nen wel een ieghelijck van de-
sen dize personen euen gelijk
macht ende eere in een godlijc
wesen toe scrift:ghelikerwijs
lij oock also in aller Christenen
doop aengheropen ende bekēt
werden.

Uraghe.

Maer inne bekennen wij nu

B. iij.

breeder

breeder Gods eerlijckheyt,
wijsheyt ende oneyndelijke
moghentheyt.

Antwoorde.

Die bekennen wij inde schep=
pinghe, onderhoudinghe, ende
regieringhe der ganscher we=
relt ende alle creaturen.

Vraghe.

Maer inne vernemen wij
sijn onueranderlijke gherech=
ticheyt.

Antwoorde.

Inde belooninghe des ghe=
hoersamhejts, ende straffinge
des ouertredens, die God De
Heere beyde eeuwelijck ende
onueranderlijck gheordineert
heeft.

Vraghe.

Maer inne blijckt sijn onbue=
sprekelijke barmherticheyt.

Ants

Antwoorde.

fo. 4.

Daer inne dat God vut hem
seluen als wij dat niet dachten
noch begheerden, ia, als wij
noch sijn vianden waren, bus
louter ghenade ende barmher-
ticheyt den menschelijckē ghe-
sachte nae den val, sijnen eeni-
ghen Sone Iesum Christum
tot eenen salichmaker toe ghe-
seyt ende ghegheuen heeft.

Waghe.

Is dese bekenninghe van
God ghenoechsaem?

Antwoorde.

Het is nyet ghenoech dat
wij bekennen datter een God
si, naer wij moeten hem oock
als onsen God beminnen, danc-
ken, prijsen, vreesen, eeren ende
dienen.

B. iij.

Wa.

Vraghe.

Hoe so?

Antwoorde.

Dat wi alle onse begherten,
ghedachten, woorden en wer-
ken, doen, laten, lijf ende leuen
ende al wat onse is, tot loue
sijns godlijckē naems aenrich-
ten, ende gauchelijck in waer-
achtiger ghehoorsamheyt tot
sijnen wille op offeren.

Vraghe.

Maer doer bekenen wi
dan alderbest sinen wille op
dat wi dien volghen ende in
den dienst Gods niet dolen?

Antwoorde.

Vaut sijn wet, de welcke een
bescreuen reghel ende volco-
men leere is des Heylighen
Godlijcken willen. Daerinne
de Heere niet butghedrueten
claren

claren woorden ons all hoer: fol. 5.
gescreuen heeft, wat wij doen
oft laten sullen.

Vraghe.

Welcke is dan die wet, daer
ghi hier af spreekt?

Antwoorde.

De thien gheboden des He
ren in twee tafelen Moisi op
den berch Sinay ghegheuen.
Daer af die cene inhoudt de ge
rechticheyt te Gode waert, en
den eygentlickē warachtigen
Gods diēst, beide inwēdich en
buitwendich, in vier gebodē be
slotē. Die ander, de gerechtic
heyt en warachtigē Gods diē
ste tot onse naestē, in ses gebo
den begrepen.

Vraghe.

Welcke sijn de geboden der
eerster tafele?

Antwoorde.

B. v.

Ich

2. **I**ck ben die Heere v
God die v vut Egypten
landt vut den dienst-
huyse gheleidt hebbe. Ghi
sult gheē āder goden voer
mi, noch neuen mi hebbē.

2. **G**hi sult v geen beelde
noch eenighe ghelijckenis-
se makē, noch van tghene
datter bouen inde hemelē
is, noch van datter onder
opter aerde is, oft van dat
ter inde Wateren onder de
aerde is. En aenbidtse niet
noch eertse, noch dientse
niet. Want ick de Heere v
God ben sterck ende ye-
lous, die daer besoecke der
vaderen misdaet inde kin-
deren

deren, tot in dat derde ende fol. 6.
vierdeleedt, der ghender die
mij haten. Ende ick doe
bermherticheyt aen veel
duysenden die mij lief heb
ben, ende mijn gheboden
onderhouden.

EGhi sult dē naem vus ³
Heeren vus Gods nyet te
vergheefs oft lichtuaerde-
lijck ghebruycken, Want
de heere sal hem nyet on-
schuldich houden noch on-
ghelraft laeten, die sijnen
naem te vergeefs oft licht
uerdelijck ghebruyct.

ESijt gedachtich des ⁴
Sabbaoths dach, dat ghi
dien heylicht. Ses dagen
suldi

Suldi arbeyden, ende al v
Werck doen. Maer de seuē
sten dach is de Sabbaoth
des Heeren vus Gods. Dā
suldi gheen Werck doen,
noch v sone, noch v doch-
ter, noch v knecht, noch v
ionckwijf, noch v vee,
noch v vrendelinck die in
uwer stadtpoortē is. Wāt
in ses daghen heeft de Hee-
re hemel ende aerde ghe-
maect ende de zee ende al
datter in is. Ende hi ruste
ten seuensten daghe. Hier-
om ghebenedijde de Heere
den Sabbaoth dach, ende
heylichde hem.

Uraghe.

Welck

Welck sijn de gheboden der 10.7.
ander tasele.

Antwoorde,
Dese nauvolghende ses.

E Ghi sult v vader ende
moeder eeren, op dat ghi
langhe leeft op der aerde,
ende dat v wel gae inden
lande, dat v de Heer v God
gheuen sal. 1

E Ghi sult niet dooden. 2

E Ghi sult gheen ouer-
spel doen. 3

E Ghi sult nyet stelen. 4

E Ghi sult geen valsche
ghetuyghe spreken teghe-
uwen naesten. 5

E Ghi sult nyet beghe-
ren vus naesten huys: ghi
sult nyet begheeren vus
nae. 6

naesten Wijs, noch sijnen
knecht, noch sijn ionck
Wijs, noch sijnen osse, noch
sijnen esel, noch oock ee-
nich dinck dat sijn is.

Vraghe.

Wat houdt ghi van dat eer-
ste ghebot?

Antwoorde.

Dat het is dat hooft ende
fondament alder ander ghebo-
den, ende des ganschen dienst
Gods, in dwelcke ons de Hee-
re twee dingen in sonderheyt
toerhoudt, die wij gansch ner-
stelijck behooren waer te ne-
men.

Vraghe.

Welck is dat eerste?

Antwoorde.

Exo. 19. Dat wi bekennen dat God
onse God, ende sodaenich een
God

God ende Heere is, die ons cā Jo. 3.
ende wilt (eest dat wij hem
hooren) van allen quade gan-
schelijck verlossen ende met al-
le goet rijckelijck segenen. Ge-
lijck als hi dat een mael inde
verlossinghe der kinderen vā Exo. 14
Istrahel vut Pharaons han-
den bewesen heeft. Dwelck
oock een voerbeeldt gheweest
is der verlossinghe die Chri-
stus de Heere ons allen ver-
woonen heeft van tghewelt, Col. 1.
ende de macht des dupuels. Ro. 9.
Want wij alle kinderen Abra-
he ende Istraheliten sijn so be- Gal. 3. 4
le als wij in Christus den Hee-
re ghelooouen.

Uraghe.

Dwelck is dat ander dat wij
in dit ghebot hebben sonder-
lijck waer te nemen.

Antwoorde.

Nae

Nae dat God de Heere
Deut.⁵ sulck een almoghende en goet
Jof.³ God is, dat wij daer neuen ge
1. Co.⁸ dincken dat hijt oock alleene
Esa.⁴³ is. Want daer is nerghe
44. sulck een ander Heere, hulper
Jerr.³ ende salichmaker des lijfs en
der sielen daer af ons eenich
goet can comen, oft daer doer
eenich quaet geweert cā wer-
den. Daerom ghebiet hi hier
dat wij oock geen ander noch
breeuende goden boer hem oft
beneuen hem hebben.

Uraghe.

Hoe werdt dit eerste gebot
ghehouden?

Antwoorde.

Als wi desen eenighen en
leuendighen God recht bekē-
nen, groot achten, beminnen,
breesen, ende eeren, hem allee-
ne aenbidden, betrouwē, dāc-
ke

ken ende onse herten gansch Jo. 12
en geheel met alle onse crachtē
in hem alleene stellen.

Uraghe.

Hoe werdt dit eerste ghe-
bot ouerghetreden?

Antwoorde.

In menigherhande wijsse,
maer sonderlyck als wi desen
onsen eenighen Godt en Hee-
re berachten, ons herte van
hem afkeeren, andere creatu-
ren aenhangen, godlijcke hul-
pe oft troost bi haer soecken,
ende also des eenighen Gods
eyghentlijcke ende behoerlijc-
ke eere, iemandē anders geue

Uraghe.

Welck is dat ander gebot?

Antwoorde.

Ghi sult v gheen ghego-
tē noch gesnedē beelde makē,
ia ganschelijck geē beeldenoch

C.i. ghe

Deut. 5. Naec dat God de Heere
Jof. 3. sulck een almoghende en goet
1. Co. 8. God is, dat wij daer neuen ge
Esa. 43. dincken dat hijt oock alleene
44. is. Want daer is nergkens
Jerr. 3. sulck een ander Heere, hulper
 ende salichmaker des lijfs en
 der sielen daer af ons eenich
 goet can comen, oft daer doer
 eenich quaet geweert ca wer-
 den. Daerom ghebiet hi hier
 dat wij oock geen ander noch
 breeuende goden boer hem oft
 beneuen hem hebben.

Vraghe.

Hoe werdt dit eerste gebot
ghehouden?

Antwoorde.

Als wi desen eenighen en
 leuendighen God recht bekē-
 nen, groot achten, beminnen,
 breefen, ende eeren, hem allee-
 ne aenbidden, betrouwē, dāc-
 ke

ken ende onse herten gansch so. 9
en geheel met alle onse crachtē
in hem alleene stellen.

Uraghe.

Hoe werdt dit eerste ghe-
bot ouerghetreden.

Antwoorde.

In menigherhande wijsē,
maer sonderlijck als wi desen
onsen eenighen Godt en Hee-
re berachten, ons herte van
hem afkeeren, andere creatu-
ren aenhangen, godlijcke hul-
pe oft troost bi haer soecken,
ende also des eenighen Gods
eyghentlijcke ende behoerlijc-
ke eere, iemandē anders geue

Uraghe.

Welck is dat ander gebot.

Antwoorde.

Ghi sult v gheen ghego-
tē noch gesnede beelde makē,
ia ganschelijck geē beeldenoch

C.i. ghe

gelijkenisse, noch der dingen
die bouē indē Hemel sijn, noch
die beneden op der aerde sijn,
oft die inde wateren onder de
aerde sijn. En bidtse nyet aen,
eertse, noch dientse niet, want
ick ben de Heere v God. &c.

Uraghe.

Hoe werdt dit ghebot ghe-
houden?

Antwoorde.

Als wij de hooge maiesteit
Gods, die een geest is, also int
herte dragen, dat wij ons geē
derley beelde maken, noch op
rechten, dien wi inwēdich oft
buitwendich eenige godlijke
eere ende dienst aenbewijzen:
oft daer wij Gods eewich, on-
sienlyck ende onbegriypelyck
wesen bigelyckē: en Gode al-
leen nae sijn woord inden Geest
en waerheyt dienen.

Ura:

Waghe.

10, 18

Hoe werdt dit ghebot ouer
ghetreden.

Antwoorde.

Als wij ons eenighe beeldē
maken daer wij God en Gods
tegenwoordige hulpe in soec-
ken, eeren ende aenbidden, oft
daer wij de knyen voor, buigē
keersē voor aensteken, oft ee-
nighe ander eerbiedinge voor
bewijzen. Oock als wij eenigē
Gods dienst buyten d'wordt
Gods but ons eygen deuotie
ende goetduncken dichtē en
oprechten: als Missen, vigili-
en, sielmissen, aflaet brieuē, en
dier ghelycken, daer men Go-
de buytē sijn beuel meynt me-
de te dienen, hoe heylich oock
sij schijnen te sijn.

Waghe.

Hoe behaget dā Gode niet

C. ii.

wat

Wat wij tot sijnder eeren but
goeder meyninghe ende deuo
tie doen.

Antwoorde.

Neent voorzwaer. God ver
bietet als eenen afgod alle gods
diensten, die hi selue met sijn
woordt nyet heeft ingheset
ende beuolen, en wilt dat wijs
se nerstelijck schouwē en blidē
sullen.

Vraghe.

Hoe so.

Antwoorde.

Want het wel recht is, dat
wij sijne hooghe Majesteit
nyet nae onse wille ende goet
duncken (dwelck buyten des
Heeren woordt gansch blindt
is, ende nyet dan quaet dich
tencan) maer nae sijnen wille
ende woordt dienen ende eere
ren. Want God wijs ende
goet

goet ghenoech is, om ons te Ro. ii.
leeren al dat tot den rechten
dienst Gods is behoorende.
Daerom wat GOD verbiet,
dat can hem nyet behaghen,
der haluē cā ooc dat selue nie
mādt tlijnder eerē gebrūickē.

Uraghe.

Noch wilde ick gherne
weten waerom GOD der
beelden dienst verbodē heeft.

Antwoorde.

Daerom dat hi nae sijn we-
sen eewich, onsterfelyck, onbe-
griipelyck, ende onsienslyck
is, wilt hi dat wij alleen bi sijn
woordt bliuen, daerop altydt
dencken, hem alwech ende
altydt int herte draghen en-
de nyet door de beelden sijns
naems vergheten, oft in sij-
nen dienst verhindert wer-
den.

C.iiij. Ura

Waghe.

Wat connen de beeldē daer
toe maken.

Antwoorde.

Gheen dinck isser dat ons
meer van Gods eere en rechte
kennisse afuoert dan de af-
godische beelden, want doer
dat de menschē de beelden aen-
sien, oft daerop dencken, krij-
ghen sij daer een wanen ende
opine af, wie de rechte warach-
tighe kennisse **G O D S**
contrarie is. Waer bij sij de
Schrift oock duyuelen ende
Sap. 14. valstricken der sielen noempt,
Gal. 6. ende beelden diemen eert, af-
goderie ende een werck des
bleesch. Want die daer beel-
den opricht om te eeren, die
geeft daer mede te kennē, dat
hi dē leuēdigē God int herte
Ero. 20 herwoorpen heeft, en nu een af-
go-

goden dienaer int herte is. Ro. 12.

Uraghe.

Machmē dā gāschelijck geē
beelden maken.

Antwoorde.

Neent gheensins om taen
bidden, oft tot GODS en-
de der Heyligher ghedachte-
nisse. Want GOD haet alle
beelden, die tot afgodischer ee-
re ghemaect op colomuen, pi-
laren, ende autaren ghericht
werden, ende die also ghe-
maect ende ghebruyct werdē
machmen nyet behouden, ten
sy dat wi van GOD willen
ghelstraft werden.

Uraghe.

Maer straft GOD dese
ouertredinge.

Antwoorde.

Esa. 44

Uutwendich met lifselijcke
straffen. Inwendich met de
C. iij. straffe

Ezec. 14

Wec. 8.

Ro. 1. straffe des verstants, welck
Sap. 14. hi verblent. Want so wie beel
Psal. 113 den maect ende eert, die wert
nyet alleen nyet verstandich
daer but, maer stom, doof,
blindt ende in ghelijcket wijs
se als de beelden selue. Ende
de ist dat de mensche eeni-
ghe beelde Gods hebbē wilt,
Rom. 1. waerom aensiet hij nyet den
Psal. 19 Hemel, de aerde ende al wat
daer inne is, dat leuendighe
beelden sijn, daer in ons de
Heere sijn ewighe godheyt,
mitgaders sijn Heerlicheyt,
moghentheyt, ende wijsheyt
hoor ooghen stelt ende prijs.
Jae, waerom siet hij nyet al-
leen op den mensche die God
gheschepen heeft, dat hi een
naeghedruete ende leuendi-
Gene. 2. ge beelde Gods op aerde sijn
soude, van wegen sijnder aert
ende

ende natueren, want sijn wesen Jo. 13.
nyet boerghebeelt can werde.

Maghe.

CWelck is dat derde ghe-
bot?

Antwoorde.

Ghi sult den naem des Heere
bus Gods nyet onnuttelick
te vergeefs, ydelick ende licht
uerdelick noemen, want de
Heere sal hem niet ontschuldich
houden ende onghestraft late
die sijnen naem onnuttelick, te
bergheefs, ydel oft lichtuerde-
lick voert.

Maghe.

Hoe werdt dit ghebot ghe-
houden?

Antwoorde.

Als wij den naem Gods die Luc. 1.
heplich ende eerlick is, beken- Exo. 5.
nen, groot achten, in alle onse
nooden, nae sijnen wille aenroe-
pen

C. v.

33. **Ps. 49.** pen ende voer alle weldaden
altijts dancken. Sijn wijsheyt,
moghentheyt, gherechticheyt
ende goetheyt, ende al dat on-
der den naem Gods begrepen
is, in alle sijn wordē en werckē
met alle eerbaerheyt, viericheyt
en reuerentie vercondigē, belij-
den, prijsen ende eeren.

Uraghe.

Hoe werdt dit ghebot ouer
ghetreden?

Antwoorde.

Als wij des Heren heyligē
naem misbruyckē tot valsche ge-
looue en afgoderie: als Gods
wordt bruycken tot mettenen,
belsperen, belesen, ende tot alle
dinghen daermen den name
gods bouē sijn beuel misbruiet.
Item tot valsche ende lichtuer-
dich sweeren, tot bloecken, lie-
ghen, ende bedrieghē, item tot
toos

Mat. 5.
Rom. 19.
24.

sooueren, waerleggen, beswoe Jo. 14.
ren ende duyuelische cōste. Itē
als wij God teghen sinen heyligē
wille die ons in sijn wordt
gheopenbaert is, aenroepen,
ghelijckerwijs sij doen die nyet
alleen door den naem Christi,
maer doer eenighe gheboden
den heylighen toeghescreuen,
bidden. Item de welcke door
den naem Christi (so sij meenē)
maer sonder, ende teghen sijne
wille ende leeringhe yet nae
haer fantasie ende lust begheer-
ten. Oock als wij tot eenighe
lichtuerdicheyt sinen naem en
wordt misbruickē, ergens wat
segghen oft swijghen daer sijn
maiesteyt nyet in ghepresen,
maer veracht ende verloochēt
mochte werden.

Waghe.

Noch moet ick hier een dinc
vra-

braghen. Machmen oock wel
by den naem Gods salichlyck
ſweeren.

Antwoorde.

Exo. 22. **Gen. 21.** **2. Ro. 1.** **I**ac het wel, als dat van ons
nae doordynancie Gods van
de ouerhert geeyſcht wordt.
oft wij anders in Godlycke ſa-
ken van wegghen onſer beroe-
pinghe, daer toe bedwonghen
worden, om de waerheyt daer
door ter eeren Gods ende ten
nutte en ſalicheyt ons naefien,
te beueſtighen ende veruoorde-
ren. Alſt alſo gedaen is ſo iſt een
bereeringhe des naems Gods
ende eenen waerachtigen diēſt
GODS. Anders is ons dat
ſweeren gantchelyck verboden.

Uraghe.

En elck is dat vierde ghe-
bot.

Antwoorde.

Ghe-

Ghedenet des Sabbaoths fo. 15.
Dach dat ghi diē heyllicht. Ses
daghen suldi aerbeiden ende al
b werck doen. Maer de seuen-
sten dach is den dach des Hee-
ren bus Gods. &c.

Uraghe.

Hoe werdt dit ghebot ghe-
houden.

Antwoorde.

Het werdt op tweerlei wijs-
se ghehouden en ouerghetre-
den, ghelycker oec tweerlei
Sabbaten oft vier dagen sijn,
te weten de inwendighe ende
butwendighe.

Uraghe.

Hoe werdt het ghehouden
nae den inwendighen Sab-
baoth.

Antwoorde.

Als wij van onsen eighenen
bleesch wercken rusten, de sel-
uen

uen dagelick afsteruē, het rücke
Gods altijs bedencken, laten
God in ons wercken ende met
gheruste cōsciencie in alle voor-
spoet ende reghenspoet, hem
voor al louen ende dancken.

Uraghe.

Hoe werdt dit ghebot nae
den inwendighen Sabbaoth
ouer ghetreden?

Antwoorde.

Als wij ons eyghen vleesch
wercken doen, de selue nyet al-
tijt door dwozdt Gods doo-
den, dat cruyce ende alle tegen-
spoet onuerduldelyck dragen.

Uraghe.

Wanneer sal het vieren des
inwendighen Sabbaoths in
ons volbracht worden?

Antwoorde.

In de verrijsenisse der doo-
den, als de Heere Christus in
lijnder

sinde heerlicheyt verschinen Ro. 16.
ende eenen nieuwen hemel en
aerde nae de beloftenisse der
Schrifturen maken sal. Want
daer sal aldan eenē ewigē sa-
lighen Sabbaoth wesen van
allen dootlijke wercken, ende
God sal al in allen sijn.

Vraghe.

Hoe werdt den buttwendi-
ghen Sabbaoth ghehouden?

Antwoorde.

Wanneer de ghemeente
Gods in haer officie en dien
(nae het beuel Christi ingheset
en geordineert) vereert werdt

Vraghe.

Hoe gheschiet dat?

Antwoorde.

Als wij nerstich sijn en door
onrechte oorsakē ons niet late
hindere van dwozdt Gods in
de vergaderinge der gelouigē
met

mit begeriger herten te leerē
ende te hoozen, de Sacramen-
ten Goddelijck te bedienen
ende ghebruyken, op dat door
deser alder oeffeninghe de ken-
nisse Gods 'toeneme, sijn wel-
daden ouerdacht, de name
Gods gheloeft ende met een
vast betrouwē inder Gemein-
ten aengheropen werden. En
den gauschen dach voortaan
inden dienst ons naesten ende
ander Godsalighe handelen
doorghebracht werde. Doch
dat alle dienaers tot den dienst
der Christelijcker Ghemeintē
ingestelt, als Predicanten, Ou-
derlingen, Diakenen en scho-
len, tot nootdruft der Ghe-
meinten nae het beuel Gods
ingheset onderhouden wer-
den.

Waghe.

Is

Is dit aldus ghenoech?

Jo. 17.

Antwoorde

Neent. Want men moet
oock sijn gansch huysghesin
daer toe houden, tijt en plaetse
ordineren, om alle dese oeffe-
ninghē mit der Gemeinte te
gebruicken, op dat het gansche
lichaem Jesu Christi gebout
worde.

Vraghe.

Hoe werdt den buitwendigē
Sabbaoth ouerghetreden?

Antwoorde.

Wanneer de Predicanten
het officie der leere, der Sacra-
menten ende ander Christe-
lijke oefeningen van God
gheordincert, verlatē, verual-
schen, oft anders bouen dat be-
uel Gods in eenigher wijsē
misbruycke. Item als yemant
der Christelijcker ghemeyn-

D. i.

ten

ten vergaderinghe, leer e, Sa-
cramenten ende ander oeffe-
ninghen veracht oft mit wooz-
den oft exempelen verachte-
lick maect, ende de sime daer
oock niet toe verweert.

Vraghe .

werdt desen Sabbaoth
oock noch anders ghebroken?

Antwoorde.

Ja hij. Als wij den dach
tot leeringhe ende dienst der
Ghemeynten gheordineert in
aauelijcke wercken, in ledic-
heyt, lichtuaerdicheyt, dzon-
ken dzincken, dobbelen, spelen
ende der ghelijcke vleeschelijc-
ke wercken door bringhen.

Vraghe.

De Heere spreekt, les da-
ghen suldi aerbeyden ende alle
bwerck doen : Welck sijn dan
onse wercken die wij de les da-
ghen

ghen doen sullen.

Jo. 18.

Antwoorde.

Hier sal een yeghelijck op
sijnen roep sien, oft hi nae het
dwoor dt Gods is ende daer
inne dan, als voer het aensicht
Gods, hem rethuerdelijck en
nerstelijck in alle de werkin-
ghen sijns roeps begheuen,
op dat hi dit tijdelijck leuen
ter eeren Gods, ter onderhou-
dinghe sijns huysghesins, en
ten dienste sijns naesten nutte-
lijck leyde ende aenlegghe.

Waghe.

Welck is dat vijftste ghe-
bot.

Antwoorde.

Ghi sult v Vader ende moe-
der eeren, op dat ghi langhe
tijdt leeft op aerden ende dat
v wel gae in het landt dat v
de Heere v God gheuen sal.

D. ij.

Waghe.

Uraghe.

Hoe werdt dit ghebot ghehouden?

Antwoorde.

Als wij vader ende moeder hooghe ende weerdit bouen alle menschen op aerden, in ons herte nae het beuel Gods achten ende lief hebben, ons met alle manierlijckheyt, eerbewijsinghe, ghehoorzaamheyt, danckbaerheyt, dienstbaerheyt, ende oetmoedicheyt tot haer draghen, ende sonderlinghe als wyse in haer ellendicheyt, ouderdom ende crancheyt helpen ende handtreykinghe doen, nae ons vermoghen, als sijt behoeuen.

Uraghe.

Segt doch doorsake waeromme?

Antwoorde.

Ouer

Quermits dat het rede- fo. 19.
lijck is, na dat sijn s met smer
ten booztghebracht ende mit
groote moyte, sorghe ende
aerbeyt opgehouden ende
gheuoedt hebbē, dat wijsē ee-
ren, haer aermoede, onderhō
ende ellendicheyt ooc mit diēst
ēn vrientschap onderhouden.

Vraghe.

Hoe werdt dit ghebot ouer
ghetreden.

Antwoorde.

Als wij Vader en Moeder
but onser herten hoouerdie-
heyt, te ghen God verachten,
onghehoorlaem ende ondanc-
baer sijn, ende als wijsē, ghelijc
het booz gheseyt is, in allen
niet oedmoedelijck eeren, on-
derhouden ende dienen.

Vraghe.

Wie sullen wij al onder den

D. 14.

name

name des Vaders ende moe-
ders verstaen.

Antwoorde.

Alle de ghene die de Heere
ouer ons ghestelt heeft, als in
sonderheyt onse ouders sijn,
en daer nae die ons in de stede
onser ouders regieren, als die
vā onse maeschap sijn, voech-
den, schoelmeesters, item onse
ouerheyt, der Gemeinten
dienaer, ende onse werdt ende
werdime. Iac alle menschen
daer wij eenighe weldaet af
ontfanghen, die ons ten besten
leeren, raden, bermanen, straf-
fen, ende onsen noodtdruft be-
sorgen, ende ons voor onrecht
bescherme, den welckē wij alle
eere, ghehoorsaemheyt ende
dienst schuldich sijn but Gods
ordinancie ende ghebot.

Uraghe.

Wat

Wat bediet die aenhan- 10.20
ghende beloftenisse des lancx
ende goet leuens, bij dit ghe-
bot?

Antwoorde.

Datse mit rechte onder
goeden Christelicken regi-
mente ende brede mit eeren
ende ghesontheyt langhe le-
uensullen, een eerlijck ende
salich ouderdom hebben, die
haer van de ionckheyt aen,
ghewenden eenen yeghelijc-
ken oedtmoedelijck tot goet
onderdanich ende ghehoor-
saem te sijn. Ghelijckerwijs
de contrarie inden onghehoer-
samen oock beuonden werdt,
dat sij in haer leuen vooz haer
rechte daghen, wech ghenom-
men werden, ende steruen:
nae het ghemeyn spreek-
woordt, Die sijn Vader nyet
D.iiij. ghe-

ghehoersaem wilt sijn ; die
moet den diefhangher ghe-
hoersaem wesen.

Uraghe.

Sullen wij dan Vlader
ende moeder ende die dace
onder beghepen sijn in al
wat sij ons ghebidden gehoor-
saem sijn?

Antwoorde.

Neen wij . Want ist dat
sij ons yedt ghebidden dat te-
ghen dwordt en wille Gods
is , dat werdt in dit ghebot
bander ghehoorsaemheyt der
ouderen, nyet begrepen.

Uraghe.

Hoe so.

Antwoorde.

Want men moet nae het ex-
empel der Apostelen , Godt
meer ghehoorsaem sijn , dan
den menschen, al waert schoon
dat

datse door onse ongheloor- fo. 21
saemheyt groot verdriet ende
smerte hebben souden. Want
God is de alder opperste Va-
der en Heere dien alle vleesch
onderworpen moet wesen.
Die oock tot dien eynde al-
leen alle Vaders ende Hee-
ren bouen ander menschen
verheuen heeft, ende haer sij-
nen naem mededeylt, datse
Goden ghenacmt werden: op
datse syn waerachtighe ghe-
hoorzaamheyt ende dienst ver-
uorderen ende niet verhinde-
ren: tot dier oorsaken werdt
sulcke ghehoorzaamheyt te-
ghen God niet geboden, maer
verboden.

Uaghe.

Welck is dat seste ghebot.

Antwoorde.

Ghi sult niet dooden.

D. v.

Ua-

Vraghe.

Hoe werdt dit ghebot ghehouden?

Antwoorde.

**Wanneer wij onsen naeste
van herte beminnē, sulcx met
briendelijcheyt ende weidadē
bewijse. altydt nae al ons ver-
moghen voercomen, weeren,
ende bescudden, dat hem geen
ghebreck, leedt, oft schade aen
lijf oft leuen teghen vare.**

Vraghe.

**Hoe werdt dit ghebot oer
ghetreden?**

Antwoorde.

**Als wij int herte tegē Gods
ghebot, op onsen naesten toez
nich sijn, hem haten, benijden,
oft eenich teken des toozens
of hatens met woorden oft
wercken teghen hem bewij-
sen, dat onrecht ongeduldich**
Dra

braghen, ende selue wreken, **fo. 22**
ende also tweedracht, twist,
crijch, moordt, oft schade aen
des naesten lichaem, onbehoor-
lijck aenrichtē, den seluē door
wreke in eenigher wijsē ver-
volghen ende ons nyet van al-
le wreck soekinghe, gansch
onthouden.

Wraghe.

Sal dan dat onrecht nyet
ghebroken werden?

Antwoorde,

Neent van v. Iae, ghi sult
sulcx oock nyet begheeren vā
uwen tweghē, maer sult voor
uwe bianden biddē ende God
laeten boort baren in sijn ordi-
nancie: hē staet alle wreke toe,
hi salt vergeldē en dat quaede
in sijnē tijde niet ongestraft latē

Wraghe.

Sal dan dat onrecht op aer-
dē

den van gheenen mensche ge-
wroken werden.

Antwoorde.

Hier toe heeft **G O D** die
ouerheyt op aerden gheordi-
neert, datse in sijn sie de als sijn
sonderlike dienaers alle on-
recht, ghewelt ende onbehoor-
licheyt, item alle Gods laste-
ringhen weeren ende straffen
sullen, ter eeren Gods ter on-
derhoudinghe des breedts en
des godsalicheyts in de Ghe-
meynte.

Uraghe.

Treedt dan de ouerheyt
dit ghebot nummermeer
ouer.

Antwoorde.

Jaese vryelijck. Wāt si sijn ooc
dootslaghers, als si nyet met
rechte straffen vā wegē haer-
der officien alleene, nyet door
eygē

eyghen wrake oft giericheyt fo.29
daer toe ghedronghen, ende
bouen al, als sij onschuldich
bloet verghieten, oft door an-
der laten verghieten, oft dat
niet met alder nerflicheyt we-
ren, daer se dat weeren mogē
ende connen.

Vraghe.

Welck is dat seuenste ghe-
bot.

Antwoorde.

Eghi sult gheen ouerspel
doen.

Vraghe.

Hoe werdt dit ghehouden.

Antwoorde.

Als wij cuylich, sedich, so-
ber, en heylighlick leuē. Item
in woorden ende wercken, etē
ende dvincken, cleederen, ende
in alle handelinghen, alle oor-
saken des oncuysheytg ende
on-

onreinicheyts der sielen ende
des lichaems misden en schou-
wen.

Vraghe.

Hoe werdt dit ghebot ouer
ghetreden.

Antwoorde,

Als wi eenich ouerspel, hoe
rerie, oncuiseheyt, oft onreynic
heyt aen siele en lichaem met
wercken, woorden, oft gedach
ten bedriuen, oft ons in eeni-
ge onbetamelijcke liefde, hoe si
oock ghenoeemt mach wesen,
begheuen. Item als wi de oor-
sake deser sonden niet misden,
maer ons daer toe begheuen,
als tot brasserie, banckettere,
schandelijcke oneerbaer wooz-
den oft gheslanghe ende ydel-
heyt, ende ander gulsicheyt bo-
uende insettinghe Gods, in
ommatich eten, drincken, cle-
de

deren, ende dier ghelijckē, oft fo. 24
handelinge, als onreynne schil
derie, boecken, boel brieuen, en
al tghene daer doer wi in een
gherwijse, tot een onbehoor
lijk leuē oft onreynicheyt ver
weert mochten werden.

Uraghe.

Maer wat legdi van tghē
bruick des huwelyckē staets.

Antwoorde.

De huwelycke bitwoninghe
nae Gods ordinancie ghes
bruyct, houdt de Heere eer
liick te wesen, ende prijst de ge
ne die also sijn ordinancie (de
welcke is den rechten middel
om cupschelyck te leuen) vol
ghen: Waer voer si allen men
schē (van wat staet si ooc sijn)
gheboden is, ten si dat se son
derlijck van Gode begaeft oft
van naturen weghē daer toe

Onbequame sijn.

Vraghe.

CWelck is dat achtste ge-
bot?

Antwoorde.

Ghi sult nyet stelen.

Vraghe.

Hoe wordt dit ghebot ghe-
houden?

Antwoorde.

Als wy een ieghelijk laetē
een heer sijnder goeden wese.
Alle rechtuaerdicheyt endere
delicheyt tot onsen naesten
bewysen, hem sijnne gheuen.
ende alle naersticheyt, waer
wt connen oft moghen (nae dē
regel der Christelycker liefde)
trouwelyck doen, dat wy sijn
goet, haue en neeringe helpen
beteren ende bewaren. Item

Exo. 15. als wi ons mildt en bermer-
tich tot hemwaert laten be-
uina

uinden met leenen, bozgen oft fo. 25
gheuen, nae dat sijnen noot
eycht ende wi dat vermogen,
daer toe wi, eē iegelijck nae si-
nen staet ende beroepinghe,
gherne ende nerstelijck arbey-
den sullen.

Vraghe.

Hoe werdt dit ghebot ouer
ghetreden?

Antwoorde.

Als wi ons naesten goet eē
neeringhe, teghen sijnen wille
afwenden, eenighe schade oft
hindernisse hem daer inne toe
bzinghen, hoe het oock geschie-
de, heymelijck oft openbaer-
lijck, als met crijge, roouen, ste-
len, met valsche listen, lieghen
bedziengen, woekerie, sijnant-
sien, voorcoop, of dier ghelijc-
ken andere ongerechtichedē,
ende boose middelen daer nu

E. i.

alle

alle handelen vol af sijn. Item
als wi doorzorge der tijdelijc-
ker neeringhen, eyghen soet-
kinge ende ghiericheyt raedt
nemen, om gelt ende goet met
schaden ons naesten te ver-
weruen, ende ons van alle in-
wendighe ghebreken des her-
ten tot de ghiericheyt (die een
wortel alder boosheyt is) nyet
ontladen. Maer oock door on-
bermhertighe ghesparicheyt,
de noodtdruftighe almoessen
voor den armē, van onse recht-
uerdighen erfgoede, ende win-
ninghe, nae ons vermoghen
nyet butrichten. Item als
men meer vander Ghemeyn-
ten vordert ende neemt, dan
tot nootdruftighe onderhou-
dinghe der dienstene ende die-
naers der Ghemeynten be-
hoort, ende als dat selue oock
van

bander Ghemeynte gheuey: fo. 24
ghert werdt. Diesghelijcken
als die ouerheyt onbehoorlijc
ken tol, ende accisen, (tē ware
dat sij dat, tot des landts pro-
fijt behoefden, van haer onder-
saten vordert, ende de onder-
saten dat selue oock weyghe-
ren te gheuen.

Uraghe.

CWelck is dat neghenste
ghebot?

Antwoorde.

Ghi sult gheen valsche ghe-
tuygenisse spreken, tegen vwe-
naesten.

Uraghe.

Hoe werdt dit ghebot ghe-
houden?

Antwoorde.

Wanneer wi in al ongleue,
handelinghe, woorden ende
wercken sonder eenighe ghe-

C. ii. ueynst

ueynstheyt de waerheyt louē
ende spreken, ende die met al-
le trouwe ende nerslicheyt, so
beel wi nae onsen roep berino-
ghen, onsen naesten sijn eere
ende saem helpen veruoorde-
ren ende alle sijn schanden als
onse eyghen bedecken.

Uraghe.

Hoe werdt dit ghebot ouer
ghetreden?

Antwoorde.

Als wi teghen onsen naeste
lieghen, valsche ghetuygenis-
se tegen hem spreken, oft die
in eenigher wijsse betwillighen
oft toe laeten, het sij oock rich-
ter, voerspreker, oft getuyge,
ende de waerheyt verswijgē
met gheueynstheyt, quade su-
spicien, beschuldighen, achter
clap, oft met alle schadelijck
verswijghen, oft spreken, het
ff

siint ghericht oft elders daer Jo. 27
dooz sijn eere, saem, ende naē,
bescadicht mochte werden.

Waghe.

E Welck is dat thiende ge
bot?

Antwoorde.

Ghi sult v nyet laten lusten
bus naesten huys, noch sijn
der huysrouwen, noch sijn
knechts, noch sijnder maghet
noch sijn ostē, noch sijn esels,
noch sijn ackers, noch oock al
wat bus naesten is, sult ghi
nyet begheeren.

Waghe.

Hoe werdt dit ghebot ghe
houden?

Antwoorde.

Met dit ghebot werden al
le andere geboden der eerster
en der ander tafel, verclaert
ende butgheleyt, ende werdt

E.iii. ghe

gehouden als wi ganschelijck
met der liefde Gods ende ons
naesten begaest, int herte vrij
ende ledich sijn, van alle boose
begheerten, nummermeer be
gheeren, dencken noch int her
te voor nemen, dan dat dē wil
le Gods ghelijckformich is.
Want in allen dinghen behoo
ren wi so volmaect te wesen,
als Adam, eer hi des Heeren
ghebot ouertradt, ia so He
melsch, als de Enghelē Gods.

Uraghe.

Hoe werdt dit ghebot ouer
ghetreden?

Antwoorde.

Als wi eenighe boose lustē
ende ghenegentheden hebbē,
tot het ghene dat niet den wil
le Gods nyet ouer een ceemt,
een wat int herte dencken en
voor nemē (hoe cleyu het oock
si,

si, oft hoe onuerfienſ het co: Ro. 28
me) dat niet de reynicheyt en
de heylicheyt Gods niet ſtaen
mach. Daerome als wi ſulcx
gheuoelen, weten, ende ver-
ſtaen, ſullen wi nyet twiſſelen
dat het in dit ghebot van God
verdoemt is.

Uraghe.

Nachmen deſe gheboden
Gods nyet wel in een cozt be-
grip beuanchen.

Antwoorde.

Ia wel, namelijk, Ghi ſult
God uwen Heere lief hebben
but ganscher herten, but gan-
ſcher ſielen, but ganschen ghe-
moede en but alle uwe crach-
ten. Ghi ſult uwen naeſten lief
hebben, als v ſeluen. Al wat
ghi wilt dat v de lieden doen
ſullen, dat doet ghi haer oock,
hier ſijn alle gebode **GODS**

E. iiii. in

In begrepen, ia de gāsche wer
ende Propheten.

Vraghe.

C Maer wie is onse nae-
ste?

Antwoorde.

Alle menschen, si sijn vrien-
den oft vianden, sonder eenich
onderscheydt, die bi ons leuen
ende wonen, oft ons anders
vanden Heere toegheschiet
werden, ende onser van noode
hebben, dien wij allen dienen
ende nae ons vermogen trou-
welijck helpē ende bi staen sul-
len.

Vraghe.

Sullen wi dan een yeghe-
lijck sonder onderscheyt euen
wel doen?

Antwoorde.

Ja, als ghi cont suldy ee-
nen

nen yeghelijcken helpē. Maer fo. 19
eest by al dien, dat het van v
nyet gheschien can, so sal noch
tans v herte tot allen staen,
ende dat ghi vimmermeer
ontbeeren cont van uwe noo-
delijcke ende Christelijcke on-
derhoudinghe, sult die ordi-
nancie ende dat onderscheydt
houden, dat in de Schriftue-
ren aengheteeckent wordt, na-
melijck dat uwe liefde voor al
bewesen worde aen v eyghen
huysghesin, mitlgaders uwe
vrienden ende maghen, ende
aen de huysghenoten des ghe-
loofs.

Uraghe.

Wat seyt nu GOD van
dien, die dese sijne gheboden
ouertreden oft houden.

Antwoorde.

Hi spreect ghelijck als int
E. v. twee-

ewede ghebot gheschreuen
staet. Ick ben de Heere uwe
God sterck en Jelous. Ic straf
se de boosheyt der vaderen aen
den kinderen, tot in dat derde
ende vierde gheslachte aen al
len die mi haten. Maer ick
bewijse barmherticheyt ende
vrientschap in dusent geslach
ten der ghene die mi lief
hebben ende mijn gheboden
honden.

Uraghe.

Wat wilt God de Heere
hier mede?

Antwoorde.

Hi wilt ons mit dese wordē
sijn stranghe, ewighe ende
onueranderlijke gherechtic
heyt voor ooghen stellen: Hoe
groot ende hooghe hi alle dese
sime gheboden acht, de meeste
mit de minste op dat also alle
vlesch

bleesch hem leere breesen, be: fo. 30
minnen en ghehoorzaem sijn.

Uraghe.

Vermach oock een mensche
door hem seluen Gods wet
ghenoech doen ende die also
veruullen: dat hi voor Gods
ghericht bestaen, bromicheyt
ende salicheyt daer door ver-
crighen mach.

Antwoorde.

Ich neen. Want te ver-
gheefs waer de sone Gods ge-
comen, om die te veruullen,
waert dat het de mensche had
moghen doen. Maer doe on-
sen aert ende nature so gan-
schelijck verdozen was, dat
se vut haer niet anders conde,
dan sondighen, heeft Godt
door louter barmherticheyt,
sijnen eenighen sone gheson-
den: op dat hi voor ons ver-
uulde

nulde dat wi in gheender wijs
se vermochten.

Vraghe.

Is dan de mensche niet van
God also mit den vrijen wille
begaest, dat hi dat doen can?

Antwoorde.

Int beghin voor de sonde
was de erste mensche also van
God gheschapen. Maer door
Adams onghewoontsaemheyt
ende sonde, is desen vrijen wil
le in ons allen, verlozen.

Vraghe.

Hoe so?

Antwoorde .

Want de beelde ende ghelijc
kenisse Gods, daer de mensche
int beghin nae gheschapen
was, is in hē, met alle sijne ga-
uen tot den goeden gantsche-
lijck onderghedaen.

Vraghe.

Hoe

Hoe sal ick dit verstaen? No. 31.

Antwoorde.

Dit was int beghin Gods beelde in Adam, dat hi was onsterfelyck, heyligh, wijs, een Heere des gantschen weereelts, mit vryheyt ende macht also begaeft, dat hi de gheboden Gods gantschelyck volbrēghen oft laten conde. Maer dese beelde gods heeft hi dooz sijn sonde in hem ende in ons allen so verdozen, dat alle sijn gauen daer dooz in hem ende oock in ons allen, ganschelyck tot alle goet ghestoruen sijn.

Uraghe.

Hoe can ons Adams ouertredinghe hinderen?

Antwoorde.

Wij waren doē noch alle in Adams lendenē besloten, die ons daer nae nyet beter voort brenghen

bringhen conde, dan hi selue
was, namelijk mit verdozen
der sonderlijcker aert ende na-
ture. Daer but comet dan, dat
wij nyet alleene inden lichaem
des moeders in sondē ontfan-
ghen, maer oock knechten der
sonden ende kinderen des too-
rens, ghebozen werden, noch
verstandt, lust oft wille inde
gheboden Gods van natuerē
hebben: also dat wij oock but
ons seluen nyet dan sondighē
connen.

Uraghe.

Can dan de mensche hem
bande sonden nyet onthoudē
ende de sonde laten?

Antwoorde.

Est dat wij de butwendi-
ghe sondelicke wercken aen-
lien, als vloeken, dooden, ee-
bren, stelen, drincken ende
dier

Dier ghelicken so, bermoghen **fo. 32.**
wij eens deels, but aenghebo-
ren natuerlicke crachten (ons
beste daer toe doende) ende
sijn oock allesins, sculdich ons
van sodanigen sonden te ont-
houden. Maer eest dat wij de
sonde willen achten ende aen-
sien nae de inwendighe ver-
doruenheyt onser naturen, so
connen wij nummermeer son-
der sonde sijn, Ja wij connen
nyet dan sondighen so langhe
wij hier leuen.

Uraghe.

Hoe? Doen wij der wet
niet ghenoech, als wij ons but
wendich van sonden onthou-
den.

Antwoorde.

Neen wij in gheender wijs-
se. Want God onse Heere met
dē schijn der butwēdigher bro-
micheyt

micheyt niet te bredē is, maer
begheert dat herte, dat van
ongrondelijcker boosheyt is:
waerby het nyet vermach de
wet, die gheestelijck is, te vol-
brengen.

Uraghe.

Nae dat de wet van God
den onderhouders ten leuen,
ende den ouertreders ter doot
ghegheuen is, ende God wel
wiste, dat wij, ouermits de
swacheyt ons bleesch, de wet
nyet conden houden, waerom
heeft hijse dan ons ghegheue?

Antwoorde.

De Scristure gheeft drie
ooraken te kennen.

Uraghe.

Welcke is de eerste?

Antwoorde.

Dat Godt ons daer mede
die beelde, nae de welcke wij
eerst

eerst gheschapen waren, ende Ro. 13.
Daer beneuen oock onse ver-
dozen nature, daer in wij nu
gheualen sijn, als in eenen spie-
ghel voor ooghen stellen ende
te kennen gheuen soude.

Vraghe.

Hoe gaet dat toe?

Antwoorde.

De wet Gods stelt ons on-
se eerste scheppinghe voor oog-
ghen, nae dat de mensche int
beghin also gheschepen was,
als de Heere inde wet is ey-
schende: In de welcke wij nu
oock onsen verdoen aert sien
moeten, na dien dat wij veel
anders gheaerdte ende ghene-
ghen sijn, dan ons inde wet
voorghescreuen is.

Vraghe.

Wat nutticheyt bringhet
ons dat wij sulcx but de wet

f. i.

bes

bekennen?

Antwoorde.

Dat wij leeren wat wijnsijn, namelijk sondaers ende verdoemde lieden, Gods sculdenaers, die nummermeer betalen connen, maer eewelijck sculdich bliuen: op dat also alle vermetentheyt in ons bedwōghen sijnde, wij altijs onscults vermaent werden, so dickmael, als wij daer nerselijck op dencken.

Uraghe.

Welck is die ander oorsake daer om de wet ghegheuen is?

Antwoorde.

Rom. 8. Op dat sij ons (als wijns de verdozen aert onser naturen bekenne) als een schoelmeester, leyde tot Christus den salichmaker, die des wets cynde

eynde is, ende die in onse Jo. 34
plaetse gantschelyck veruult
heeft, daer se door den verdor-
uen aert ons bleeschs, swack
was.

Uraghe.

Hoe is de wet een schoel-
meester, ende leydt ons tot
Christum?

Antwoorde.

De wet belooft dat leuen
allen den ghenen, die se hou-
den, ende verdoemt den ghe-
nen, diese ouertreden, nae
dan datse niemant die hier
leeft ghehouden heeft, maer
Christus alleene, onse verdor-
menisse door sijn doot betaelt,
ende dat leuen door sijn ver-
uullinghe, verdient heeft, so
geeft de wet oorake, ia dwingt
allen den ghenen, die nu wil-
len leuen ende nyet verdoemt

J. ij, sijn

sijn, by Christus, als by den eeni-
ghen salichmaker ende ghes-
naeden troon, hulpe te soec-
kē, ouermits dat hij des wets
eynde is.

Vraghe.

Wat profiteert ons te be-
kennē, dat Christus des wets
eynde is?

Antwoorde.

Daer door wert onse son-
dighe consciencie ghetrootst,
ghesilt ende beuredicht, als
wij door het ghelooue sien, dat
Christus onser aller veruul-
linghe is, dat hij met al wat hij
verwozen heeft, gansch onse
is, inden welcken gheen ver-
domenisse wesen can.

Vraghe.

Welcke is de derde oor-
sake des wets?

Antwoorde.

Op

Op dat wij wisten dat Ro. 35.
door de wet, alle menschen eeu-
welijck verdoempt werden,
die sulcke onbutsprekelijke
weldaden Christi ons Heeren
berachten, lasteren ende be-
spotten. Want de selue ver-
gaderen op haer den toozen
Gods, inde openbaringhe des
rechtuerdigē gherichts Gods
dat nae de wet ghehouden sal
worden.

Uraghe.

Wat vrucht bringt ons
dit, alst recht en wel bekent is?

Antwoorde.

Ten eersten werden wij
daer door verweet tot danck-
segghinghe Gods die ons
door sijn barmherticheyt in
Christo van der Godloosen
ghemeynschap ende boosheyt
verlost heeft, ons die daer an

• f. iii. Derg

ders van onser naturen we-
ghen haer ghelyck sijn.

Ten anderen werden wij
oock door de grauwelijcke
straffe, die den verachters
Christi volghen sal, vermaent,
dat wij alle sonde ende ouer-
tredinghe voorkomen: datse
nyet so gheweldich in ons, but-
breken. Item dat wij der
wet gods niet allensticheyt
gheheersaem sijn, op dat wij
sulcker straffe nyet mede deel-
achtich werden.

Uraghe.

Heeft ons Christus nyet
gansch ende gheheel vander
wet gheurit ende verlost,

Antwoorde.

Ja hi ontwifelyck so dat
tot dier oorsaken, Paulus
seyt, dat wij nyet meer onder
de wet, maer onder de ghenas-

de

Vraghe.

Maerom werden wij dan
door de wet vermaent ende
ghehouden, tot de ghehoor-
saemheyt der wet, nae dat
wij vry ende nyet meer onder
de wet sijn.

Antwoorde.

Dele vryheyt moeten wij
recht, ende nyet vleeschelijck
verstaen.

Vraghe.

Hoe dat?

Antwoorde.

Want Christus heeft ons
nyet verlost van des wets ge-
hoorsaemheyt, dat wij souden
moghen doen dat inde wet
(welcke Gods ewighen wil-
le is) verboden werdt, daer
nyet een titelke af vallen mach,
maer alleene, van des wets

f. iij.

ver

bermaledidinghe heeft hi ons
verlost.

Vraghe.

Hoe dat?

Antwoorde.

Want hi is vooz ons eenē
bloeck gheworden, ende heeft
vooz ons veruult, dat wi dooz
onser naturen verdozuēheyt,
nyet vermochten, waerom
des wets bloeck op ons allen
gheuallen was.

Vraghe.

So sijn wi dan noch ver-
bonden de wet te onderhou-
den.

Antwoorde.

Ja wi altijs, ende nu beel
meer, nae dat de sone Gods
mensche ghebozen, vooz ons
gheleden heeft, op dat wi
also onse danckbaerheyt vooz
sulcke liefde, die ons so rijkelijc
bewesen

beweesē is, tot God onse Hee Jo. 37
re bewijzen, ende de ewighe
verdoemenisse ontgaē, die an-
ders op alle ontdancbaren en-
de verachters der goetheyt
Gods, vallen sal.

Vraghe.

Waer in staet dan nu dese
onse vrijsheyt des wets, die wi
in Christo hebben?

Antwoorde.

Ten eersten, dat ons Chri-
stus van alle butwēdige Jood-
sche ende ceremonische set-
tingē, die den inwendigen mē-
sche nyet aen gaen, vrij ghe-
maect heeft. Want nae dien
dat se een figure warē op Chri-
stum, so sijnse in hem vervult.

Vraghe.

Waer staet se meer in?

Antwoorde.

Ten anderen en sonderlic
I. v. staet

Maect dese vryheyt daer in, dat
wi (hoe wel dat der wet des
gheloofs ende liefden van ons
niet genoeg gedaen werdt)
nochtas int oordeel **GODS**
door Christus, niet anders ge
acht werden, dan oft wi het al
volbracht hadden. Ende dat
wi der haluen in de ghehoor
saemheyt des wets, nu niet
als knechten, maer als erf kin
deren vrolijk, ende met lust
wandelen, begaestmettē geest
Christi.

Vraghe.

Hoe gaet dat toe?

Antwoorde.

Wi wādelē vry in des wets
ghehoorsaemheyt, nae dat wi
weten, dat alle haer verdoe
menisse, bloeck ende straffe
door Christus, van ons af ge
nomen is, al ist oock schoō dat
wijse

wyse nyet gantschen volbrēn. fo. 38
ghen.

Uraghe.

Maer hoe wandelen wi
vrolyck ende met lust in de
wet.

Antwoorde.

Als wi sekerlyck weten, dat
onse onvolcomen ghehoorlae-
heyt, niet anders dan onse vol-
comen ware, door Christus
ghetroont en beloont wordt:
ende dat wi (hoe wel dat wi
in ons sondaers sijn) door
Gods oordeel heylighe en lie-
ue kinderen, gheacht werden,
so verre als wi, nae ons vermo-
ghen, ons ter ghehoorlaem-
heyt, door tghelooue in
Christu, met alder ner-
sticheyt berey-

den.

(. . .)

Dat

Dat ander

Deel des Catechismi. van
der ghenaden Gods en
de artikelen des ge
loofs.

Wraghe.

Hier voors is gheleyt, dat
wi van de straffe, pijn,
en verdoemenisse des
wets, brij gewordē sijn, ende
dat onse onghenoechsaetheyt
voors volcomē geacht, gecraōt
ende beloont werdt, so verre
als wi in een vast ghelooue bli
uē. Is dit seker, en warach
tich?

Antwoorde.

Ja, het ontwijfelijk. Maer
het moet nyet alleene met va
sten, maer oock met warachtig
gen

ghen ende oprechten ghelooꝝ fo. 39.
ue, gegrepen worden.

Vraghe.

Hoe soe?

Antwoorde.

Wāt anders, mochte hē de mē
sche wel beel, but sijn vernuft
van God, bouen sijn toeseggen
vast laeten duncken, dat noch
tans hier tusschen valsch wa
re.

Vraghe.

Welck is dan een recht ghe
looue?

Antwoorde.

Het recht warachtich ghe
looue heeft drie eyghentschap
pen, ende waer der een van de
sen dzien aen ghebreect, sullē
wions alle te vergheefs des
gheloofs roemen.

Vraghe.

Welck sijn de eyghentschap
pen

pen.

Antwoorde.

Die eerste eyghentſchap
des rechten warachtighen ge
loofs, is alleen op God en op
ſijn onbedziechelyck woord te
mercken.

Waghe.

Wat profiteret ons, datmen
dat alſo waer neemt.

Antwoorde.

Daer but verſtaen wi hoe
ons ghelooue nyet ghegron
deert mach ſijn, op eenige crea
ture, dan op God alleene, ende
dat wi nyet, gheloouen ſullen,
in ſreligioens ſake, buyten dat
beſcreuen woord Gods: dat
onbedziechelyck ende eewich
is, in ſijn warachtich verſtadt.
Anders ſullen wi, in d'warach
tich ghelooue falen en in ver
keerde wiſe, van godlycke din
ghen

ghen ordeelen, nae tweerelts fo. 40
wijse.

Vraghe.

Welck is die ander eygent-
schap des rechten warachtigē
gheloofs.

Antwoorde.

De woorde Gods met vast
betrouwen sonder eenige ver-
twiffelinghe geloouen, tsi dat
der menschen vernuft begri-
pen can, oft niet, nae derempel
Abrahe, de welcke vast geloof
de op de hope, daer nochtang
nae mēschelijcke vernuft, nyet
te hopen was.

Vraghe.

Wat bordert ons dees an-
ders eyghentchaps aenmerc-
kinghe.

Antwoorde.

Die vermaemt ons van de
swachejts ons gheloofs, ende
de

betwifelachticheyt onser nature, op dat wi die altydt vooz God beclaghen, ende met den Apostelen eenpaerlyck biddē dat hi ons ghelooue vermeer dere ende stercke, oock nerselijck waernemen de remedien des gheloofs, van Christo den Heere in dē diēst des woords ende Sacramenten gheordineert: ende daer bi niet twijfelē, wanneer ons wat gebreect int ghelooue, hi salt veruullen ende wat wi van hem int ghelooue begeeren, hi salt ons geuen.

Vraghe.

Welck is de derde eygenschap des rechten warachtigē gheloofs?

Antwoorde.

Als tgheloouen yet but het oordeel ons vernufts, noch
vu

but gheenen anderen dingen Jo. 4.
nergēs, dan but Gods woord,
door de cracht des Heylighen
Gheests alleene,ijnen oorz.
sprock in ons neemt.

Wraghe.

Wat profiteret ons, dat wi
dese derde eyghentschap des
gheloofs, altijt ouerdencken?

Antwoorde.

Daer but connen wi lichtel-
lijk onderscheyden het wa-
rachtich recht ghelooue, vādē
valschen schijn des gheloofs,
dwelck ons Sathā altijt oder
staet voor den rechten ghelo-
ue, in te beelden.

Wraghe.

Welck is dan den valschen
schijn des gheloofs?

Antwoorde.

Dat is ons eygē goetdūckē
van God, en van alle godlyc
G. i. ke

ke saken, nae ons vernuft but
onuerstant, endesommighege
stichte plaetsen der *Scripturē*
vergadert.

Vraghe.

Gheeft mi dies een exēpel,
hoe dat het toe gaet?

Antwoorde.

Als wi hoozen dat het Chri
stus, ganschelijck voor ons be
taelt heeft, wat wij schuldich
sijn, so is Sathan van stonden
aen daer bi, en wilt ons wijs
maken, dat de barmherticheyt
Gods ende des Heeren Chri
sti verdienste, euen wel crach
tich in ons sal wesen, in wat
wijse oock dat wi ons leuen aē
stellen.

Vraghe.

Ist dat onrecht, also te ghe
loouen?

Antwoorde.

So.

Alsulcken gelooue is maer fo. 42
een goetduncken des mens-
schen, ende ten is gheen recht
ghelooue. Want het warach-
tich gelooue coët vut d'woordt
Gods, door de cracht des hey-
lichs Gheests, welck nimmer
meer inden menschen ledich
is. Daer brengt sijn vruchten
altijt in hem voort, nae de
wet. Daerom so betuycht het
recht warachtich ghelooue vā
de barmherticheyt **GODS**
door Christum nyet, ten si dat
wi nae ons swack vermoghen
des wets gehoorlaemheyt,
ende wercken des Gheests, al-
tijt achteruolghen, ende te-
ghen onse consciencie nyet son-
dighen.

Uraghe.

Welck sijn de wercken en-
de vruchten des Heylighen
G. ii. Gheests

Gheests, die hi inden gheloo-
uighen werct.

Antwoorde.

Die sijn menigherleye.
Maer de gauen ende vruchtē
des Gheests, die vanden ghe-
looue nummermeer afschey-
den moghen, sijn alle in de lief-
de besloten, namelijk dat wij
God bouen al, ende onsen nae-
sten ghelyck als ons seluē, lief
hebben. Out welke liefde
coemt, dat wi al wat God ghe-
ualt, met alder nersticheyt be-
herten, beminnen, ende achter
uolghen, ende onsen naesten,
met alle wercken der gherech-
ticheyt, dienen.

Uraghe.

Moeten wi also tot GOD
ende onsen naesten, ghesint
sijn, als wij recht gheloouen.

Antwoorde.

Son

Sonder twijfel. Want Ro. 4;
dat is den aert aller kinderen
G O D S, hoe wel die eene
hier in, vierigher syn, dan die
andere, maer een yegheliick
nae de mate sijnder gauen,
die hem de Heere, ghegheuen
heeft.

Uraghe.

Wat is dan het recht wa-
rachtich ghelooue?

Antwoorde,

Het ghelooue is een vaste,
seker, ende warachtighe ken-
nisse des goddelijcken goet-
willichepts ende gonste tons-
waert, de welcke op de waer-
heyt der ghenadelijcken be-
loften, in Christo ghegron-
deert, door den Heylighen
Gheest, in onse hertē ende ver-
standen, geopenbaert ende be-
seghelt wordt.

G.iii. Ura-

Vraghe.

Wat sullen wij dan, van alle
dese goede gunste ende wille
Gods, gheloouen, ende int ge-
looue verwachten?

Antw oorde,

Al wat de Schrift seyt, hoe
wel de principaelste hooft stuc-
kē ons geloofs, vut de Schrift
oprechtelick ghetoghen, en-
de in een corte somme begre-
pen sijn, namelijk in de artike-
lē ons Chzistelijcken geloofs,
dat Symbolum der Apostelē
genaemt. Dat is een gemeyn
eenuoudighe belijdinghe, al-
der Chzistenen, ende eenē seke-
rē reghele des ouden, warach-
tigen, ontwifelachtigen en ge-
meynen chzisten ghelofs

Vraghe.

Maer op dat wij in dese laet-
ste veruaerlijke tijden (van
de

de welcken Christus ende sijn No. 44
Apostelen voorszegheyt heb-
ben, ende in de welckē so veel
ende menigherley dolinghen
daghelijc inbreken) seker mo-
ghen wesen, wat wij volghen
sullen, so seght ons Doch, de ar-
tikelen des gheloofs, diemen
dat Symbolum noemet.

Antwoorde.

Ick ghelooue in God den
Vader almachtich, schep-
per des Hemels ende der
aerden.

En in Iesum Christum sijne
eenighen sone, onsen Heere.

Die ontfanghē is van den
Heylighen Gheest, ghebozen
van der maghet Maria.

Gheleden onder Pontio
Pilato, ghecruyst, ghestoruen
ende begrauen, neder gedaelt
ter hellen.

G. iiii. Ten

**Ten derden Daghe weder
op ghestaen, van den dooden.**

**Op gheuaren ten Hemel,
siet nu ter rechter hant Gods
des almachtighē Vaders.**

**Van waer hi comen sal, om
te richten, de leuendighe en de
doodē.**

**Ich ghelooue in den Heyli-
ghen Gheest.**

**Een Heylighe chzistelijcke
Ghemeynte: die daer is de ge-
meynschap der Heyligē.**

Vergheuinge der sonden.

Op standinge des vleesch.

Ende een ewich leuen.

Amen.

Vraghe.

**Hoe deylt men dese twelue
artikelen ons Chzistelijcks ge-
loofs.**

Antwoorde.

**Men machse in drie stuckē be-
son-**

sonder deplen , nae de dyse fo. 45
persoonen der heyligher dri-
uuldicheyt . Vader, Sone, en
Heylighe Gheest.

Uraghe.

Segt doch , welck is deer-
ste artikel in dit ghelooue en
ghemeyne belijdinghe?

Antwoorde.

Ick ghelooue in God Va- Gen. 1.
Der almachtich, scepper des he Mala. 22
mels ende der aerden. Joel. 32.

Uraghe .

Wat gheloofdy daer mede?

Antwoorde

Ick ghelooue ende bekenne Exo. 15.
vastelijck, dat God de Vader Gen. 1.
onse Heere Jesu Christi, een al Jere. 27
moghende God is : die door
sijn cracht vut niet, hemel ende
aerde, desghelijck al datter in
is , ghescepen heeft , ende al-
tijt teghenwoordich , met be-

G. v.

stan-

Act. 17. standigher ordinarie, regeert
ende onderhout, allen dinghē
dat wesen, leuen ende bewe-
ghinghe gheuende.

Wraghe.

Mat. 23. Waerom noemt de Scrift
Eps. 15. God een Vader ende almach-
tich te wesen?

Antwoorde.

Tot verweckinghe ende se-
ker beuestinghe ons gheloofs,
ende tot een sonderlijcke ver-
troostinghe alder gheloouigē.

Wraghe.

Wat troost bringt dat wor-
deken, Vader, met hem?

Antwoorde.

Eenen gansch sonderlijckē
troost, int leuen ende steruen
te hoozen: namelijk dat de al-
derhoochste God de Vader
ons Heeren Christi Jesu, des-
ghelijcx onse Vader wilt we-
sen,

sen, dat hi hem onser aermen Jo. 4.
wozmkens sorghe, nyet weini-
gher, ia veel hertelicker wilt
aennemen, dan een lieflick Va-
der hem sijns kints aennemt,
ende ons voor kinderen ende
eruen sijns ewighen salighen
leuens, houden.

Vraghe.

Is God sulck een Vader al-
ler menschen?

Antwoorde.

Neen hi. Want hoe wel hij
een Heere, scepper ende onder-
houder is alder creaturē, so is Jo. 3.
hi nochtans maer een Vader
der gheloouighen, die hem in
sinen Sone bekenen, betrou-
wen, breefen ende beminnen.

Vraghe.

Wat troost bringhet ons
dat wij bekenē dat onse God
almachtich is?

Ant.

Antwoorde.

Esai. 46.
Jer. 32.

Als wij dat int ghelooue
baten, werden wij seker ende
ghetroost, dat wij ons coenlijc
op hem, dien niemandt weerē
can, verlaten mogen. Die ons
nyet alleene but sijn Vaderlijc
ke goetheyt wilt, maer oock
dooz sijn almoghende cracht,
can dat erfdeel butrichten en
alle weghen helpē, waer ende
wanneer hi wilt: onder welc
bescutsel wij der haluen, seker
sijn, ende alle creaturen broe-
lijck verfoeyen mogen.

Vraghe.

Nae dat God de Heere, al
sulck een almachtich Vader is,
hoe laet hi de sime somtijts
so bedrukken, ende helptse
nyet?

Antwoorde.

Daerom, sal hi nyet te min
een

een almachtich Vader geacht fo. 47
wesē, om dat hi sulcx toe laet,
niet al wilde, oft vermochte hi
den synen nyet te helpen, maer
dat het tot sijns naems prijs
en haerder salicheyt, anders
nyet nut is. Hoe wel het den
bleesche, nae sijn bleeschelijcke
verwachtinghe ende begheer
ten, contrarie schijnt te wesen:
so beuint nochtans de Gheest
des gheloofs altydt teghen-
wordighe hulpe.

Waghe.

Is het ghenoech dat wij vā
den Vader so gheloouen, alst
gheseyt is?

Antwoorde.

Het is wel ghenoech als
wij het also vaten dat wij oock
in hem alleene alle onse hope
ende betrouwen der eewiger
salicheyt, als in dat opperste
goet,

Ro. I.

goet, setten ende ons beghene
in sijn almoghende cracht, en
baderlijke goetheyt: De welc
ke hem, misgaders sijn onbut
sprekelycke wijsheyt, in de scap
pinghe der creaturen, also be
wist, dat oock niemant eenig
ge onschuld hebben can, die hē
nyet betrouwt, aenbidt en ewe
lyck loeft.

Wraghe.

Welck is dat ander artikel
in ons Christelyck ghelooue:

Antwoorde.

Joā, 1. 6.

Ich ghelooue in Iesum
Christum, sijnen eenigen So
ne, onsen Heere:

Wraghe.

Wat is dat gheseyt:

Antwoorde.

Ik sette alle mijn hope en be
trouwen des leuens ende ewi
ghen salicheyts in Christo Ie
su den

si den sone Gods: die nyet al- Jo. 48
leene is, een gheweldich Heere
der sonden, des doots ende
der hellen, dien hi alle cracht
also benomen heeft, dat si ons
nimmermeer moghen ouerwel
dighen: maer is oock onse Hee
re, die ons vandē eyghendom
der sonden ghecocht, van Sa
than beuriydt, ende hem onser
also aenghenomen heeft, dat
hi ons nu altijt beschermt, als
een Heere, sijn eyghen volck
doet.

Waghe.

Waerom naemt men hem,
Jesús?

is Antwoorde.

Dat sijnen name, die hem Mat. 1.
van God sijnen Vader ghege
uen, vanden Enghel vercon
dicht ende in sijnder besnidin
ghe ingheset is, van weghen
sijnder

5
Sijnder officien: Want Iesus
bediet een salichmaker, op dat
hions oock altijt met sinen
name, bermanen soude, dat hi
alleene de salichmaker sij, die
sijn volck vry maect, vā haer
sonden.

Uraghe.

Daerom werdt hi oock
Christus ghenaeamt, en wat
is Christus, voor eenen name?

Antwoorde.

1. Reg. 1. Het was by den ouders ee-
3. Re. 19. nen ghemeynen name aller
Leui. 8. Priesteren, Propheten, ende
Coninghen, die nae het beuel
Gods, met natuerlijke olie
(daer toe verordineert) ghe-
salft, desen onsen Iesum be-
dieden, dat hi soude wesen de
rechte, waerachtige van God
ghesalfde ende beloefde ewi-
ghe Priester, Prophete ende
Co.

Coninck, by den welcken hi Jo. 4.
recht de warachtighe Chri-
stus, dat is de ghesalfde Gods
ghenoemt werdt.

Waghe.

Salft men nu nyet meer
Priesteren nae Gods beuel.

Antwoorde.

Neent. Want nae dien die
butwendige salvinghe een fi-
gure was op Christum, so is se
dooz sijn toecoemst, vervult en
gheeyndt.

Waghe.

Sijn daer nu dan gheen
Priesters meer.

Antwoorde.

De Gemeinte Christi heeft Act. 13.
wel haer gheordineerde die- Tit. 1.
naers, nae des Heerē woordt,
oock Priesters in de Schrif-
tu re genaemt. Haer buterlycke
ghesalfde priesters, om butwē

Di, dighe

dighe offerhāde te doen, kent
se niet meer. Wāt Christus die
met sijn eenighe offer hāde een
ewighe verlossinghe verwoz
uen heeft allen butuercorenē,
is en blijft nu priester inder ee
wicheyt, ghesalft met den heyl
ighen Gheest bouen alle sijn
broeders, die nu oock alle door
sijn volheyt tot Coninghen en
Priesters den Heere inden
Gheest ghewijt sijn.

Uraghe.

Maerō naemt hē de Schrift
den eenighen Sone Gods.

Antwoorde.

Tot een seker onderscheyt
tusschen hem en allen gheloui
ghen. Want hi alleene but der
naturē en Godlycke wesen des
Vaders, God but God en een
schijnselfinder heerlicheyt ge
bozen is. Doer dē welckē dan
oock

Hebr. i.

oock alle gheloouighē tot kin- fo. 47
deren Gods vut ghenaden op
ghenomē werden, die anders
van aerde en naturen, kinderē
des toorens en des doots sijn
moesten. **Vraghe.**

Hoe en waer door, heeft hē
Christus onser aenghenomē.

Antwoorde.

In sulcke manieren als de
naeuolghende artikelen de 3.
4. 5. 6. 7. vermelden.

Vraghe.

Hoe luyden die.

Antwoorde.

Die ontfanghen is van den
heyligen Geest, ghebozen vā
der maghet Maria.

Vraghe.

Wat is dat.

Antwoorde.

ICK ghelooue warachte-
lijk, dat de eeuwige en eenige

H. J.

Sone

Math. 1.
Luc. 1.

Sone Gods sonder alle na-
tuerlick en bleeschelijc toedoe
eenich mang, alleene door wo-
derbaerlijcke cracht des heyligē
Gheest inder tijt ontfangē,
en een warachtich natuerlick
mensche, van der maecht Ma-
ria ghebozen.

Uraghe.

Moest Christus een waer-
achtich mensche sijn?

Antwoorde.

Niet alleene een warachtich
mensche, maer ooc ons vleesch
ende bloets deelachtich.

Uraghe. Waerom?

Antwoorde.

Want de verdomenisse en
ghenoechdoeninghe was A-
dams vleesche opgheleyt, daer-
om in dien het vleesch Christi
niet van Adam geweest ware,
so hadde hi der wet, voor ons
niet

niet cōnen genoeg doen, noch Ro. 5.
met sonder betalinge ons van
haer verdomenisse, niet mogē
beurien, noch door des wets
veruullinghe ons dat ewich
leuen verweruen.

Uraghe.

Hoe bewijde ghi dan, dat
Christus een warachtich na-
tuerlijck mensche van Maria
gheword en is?

Antwoorde.

Daerom, dat hi van Maria
ontfangen en ghebozen sijnde, Gen. 3.
Luc. 1.
sij moeder, hi eens menschen
sone, eender vrouwen saedt en
vrucht ghenaeemt werdt, die
ons vleesch en bloetg declach-
tich en daerby allen menschen Heb. 2.
ouer al ghelijck (vutghenomen
de sonde) gheworden is. Mo-
ghen nu dese woorden Sone,
Moeder, Saedt, Vrucht in-
H. iij, der

inder Heyligher scrift niet anders dan sij in ander scriften, historien ende spraken der menschen beteekenen, ghenomen ende verstaen werden, als sij inder waerheyt niet moghen, so besluitē wij recht dat de Sonne Gods Christus Iesus vleesch sij van onsen vleesche, een waerachtich mensche ghe worden ende natuerlijck Sonne Marie, nae den vleesche. Oft anders waert dat Sone en Moeder, saedt en vrucht, ontfanghen ende baren, soghen ende wassen in de Prophetische ende Apostolische scriften wat anders sijn ende beteekenen soudē dan in alle ander spraken. Wat souden wij sekers hebben oft segghen moghen van het cruce, doot, opsta dinghe, leuen ende verdommenisse

nisse, Ja de gansche Scriftu: Ho. 52.
re, de mont Gods en de God-
lijke waerheyt, moeste ons on-
seker werden.

Vraghe.

Waerom moeste Christus,
nyet natuerlijke wyse, maer
van een maecht door de cracht
des heyligē Gheest ontfangen
en mensche ghebozen wordē.

Antwoorde.

Also heuet betaemt, op dat
hi gang heyligh en rein sonder
alle beuleckinghe en sonde sijt
de, niet alleene in sijn leuē, maer
oock inder ontfanghinghe ende
gheboorte, nae de ordinantie
der vaderlijcker bermhertic-
heyt, aller butuercozē vleesche-
lijke beuleckinge, met gaders
al wat sondich in haer is, wech-
nemen, reinighen en seghenē,
ende de waerachtige gherech-

H. iij.

ticheyt

richeyt verwoeruen souden.
Dwelck sij selue ende hi oock
sonder gheboorte nyet ver-
mochten.

Uraghe.

Hoe conde hi vleesch van on-
sen vleesche, ende van een mē-
sche ghebozen worden, son-
der den verdozen aert ons
vleschs ende menschelijcker na-
turen mede te ontfanghen.

Antwoorde.

Eijst, dat mē der moeder toe-
gheeft datse haren sone aen dē
verdozen ende sondelijcken
aert der menschelijcker natu-
ren eruen can: met meerder re-
den machinē dat den almogē-
den Vader toe gheuen, dat hi
de vrucht gheheplicht ende
sonder alle besmettinghe des
sondelijcken natuers, bewaert
en verhouden heeft, Want de
sonde

sonde, die in ons vleesch Ro. 5. 3.
cleeft, ende doort natuerlick
ghebruyck voort ghebracht
werdt, can wel van ons wijc-
ken, ende dies nyet min sal de
menschelijke nature euē wel
staende bliuē, ghelick het int
beghin sel in Adam was, ende
in de verrijfenisse alder verco-
ren sijn sal.

Uraghe.

Hebdi nyet breeders te ver-
claren van de wijse, hoe de So-
ne Gods mensche gheworden
is.

Antwoorde.

Een dinck is hier noch van
noode te weten, namelijk dat
hi mensche gheworden is, niet
dat hi sijn Godheyt afgeleyt
oft verlozen heeft, maer dat hi
hem vernerende, De mensche-
lijke nature (alst gheseyt is) phili. 2.
H. v, heeft

heeft aenghenomen, euen wel
nochtans de selue bliuēde, die
hi was vanden beghin, so dat
beyde dese verscheyden natu-
ren in Christo, sonder enighe
vermenghinge onder een an-
der, bestādich bliuē, hoe wel hi
sijn heerlycheyt hier op aerde
en de glorie sijnder godheyt,
met de swacheyt der mensche-
lijcker naturen, bedect heeft.
Hier vut coemt het, dat Chri-
stus onderwijle in der Sczifte
van hē spreekt nae sijnder god-
lijcker nature, die hi van vooz-
tbegin der weereit aē, gehadt
heeft: onderwijlen nae sijnder
menschelijcker naturen, die hi
tlijnder tijdt aen ghenomen
heeft, geboren van der maechte
Maria.

Uraghe.

Wat profiteret ons, dat de
Sone

Sone Gods door aennemin: **Jo. 54**
ge der menschelijcker nature,
warachtich mensche ghewor:
den is:

Antwoorde.

Hier but verstaen wi, dat hi
ons broeder is, ende dat wij
met een ander eens vleeschg
ende bloets ghemeynschap
hebben, ende nae dat hi in onse
vleesche Sathanā heeft wilc
ouerwinnen, bekennen wi, dat
sijn ouerwinninghe onse is, en
de dat wij in een ewighe ghe
meynschap sijnder hemelscher
rijckdommen op genomē sijn.

Vraghe.

Wat heeft de Sone Gods
Jesús Christus meer om onse
wille ghedaen:

Antwoorde.

Gheleden onder Pontio
Pilato, ghetruyst, ghestoruen,
ende

ende begrauen, neder gedaelt
ter hellen.

Waghe.

Wat is dat?

Antwoorde.

Ick ghelooue ende beken-
ne dat Iesus Christus in dien
tijd, dat Pilatus stadthouder
des keylers Ciberij, en rech-
ter te Jerusalem was, gheuā
ghen is, ende gheleden heeft,
aē de galge des cruyce veroor-
deelt, ende also de schandelic-
ke doot gestoruen, ende begra-
uen is, nae de beschrijvinge der
Euangelisten.

Waghe.

Waerom is dit gheschiet?

Antwoorde.

Ayet van weghen sijnder
eyghen sonden, maer om die
onse, en des ganschē weerelts
sondē wille, op dat hi door sijn
heylis

heylighe, eenighe, ende eebot: Fo. 55.
ghe offerhande de sonde wech
nemē, ende ons met God ver-
soenen soude. Dacrom hi hem
alle sijn in des sondaers plaet-
se, tegen den tooren Gods, als
een recht middelaer gheset,
Gods gerechticheyt genoegh
ghedaen, ende ons also van sō-
de, duyuel, doot, en helle ver-
lost heeft.

Uraghe.

Is dan de ghehoorzameheyt
Christi, sijn lijden, ende doot,
de middel, door de welckē on-
se salicheyt ghebracht is.

Antwoorde.

Ja se bijelijck, ende anders
nyet, so dat wanneer wij den
gront ende versekeringhe on-
ser salicheyt willen soeckē, wij
moeten tot dese verlossinghe
comē, hier onse wijsheyt, ende
be-

berominghe in stellen: door de
welcke ons God versoent, de
sonde wechghenomen, de duy-
uel ouerwonnen, de doot ver-
slonden ende de ewighe heer-
lijckheyt, ende salicheyt ver-
wozuen heeft.

Vraghe.

Hoe soe?

Antwoorde.

Want de straffe die in ons
bleesch betaelt moest worden
van wegen der sonden, op dat
den rechtuerdigen gerichte
Gods ghenoech ghedaen sou-
de werden, nu in dat bleesch
Christi (dat onse bleesch is) af-
gheleyt ende betaelt is.

Vraghe.

Conde ons nyet op ander
wijse gheholpen, ende God te
vreden ghestelt worden, dan
also door dat lijde sijns Soes,
ende

ende door sulcke een schande: Jo. 56
lijcke doot:

Antwoorde.

Dit heeft also de gherech-
ticheyt Gods veruordert, en-
de heeft synder groote barm-
herticheyt, ende wijsheyt also
ghelieft, op dat also den swarē
last onser sonden, daer de So-
ne Gods selue voor lyde moe-
ste, en de onbutsprekelijke lief-
de Gods (die oock sijnen eeni-
ghen Sone voor ons nyet ge-
spaert heeft, ons dies te beter
butgedruet worde. Item dat
wij oock ons lijdē, ende cruy-
ce den Heere, dies te verduldi-
gher nae draghen, se ande, en-
de versmaetheyt gheerne om
sijnē wille lyde, nae diē dat wt
also met Christo tot eerlijck-
heyt verlicht, en veruordert
worden.

Ma:

Vraghe.

Wat ghelooft ghi meer, vā
onsen Heere Jesu Christo?

Antwoorde.

Dat hi ten derden daghe
wederom op ghestaen is van
der doot.

Vraghe.

Wat is dat?

Antwoorde.

Ick ghelooue ende beken-
ne dat Jesus Christus de Hey-
lighe Gods, sonder alle vlec-
ke ende sonde, nyet conde van
de banden des doots (die allee-
ne om der sonden wille in de
weereelt ghecomen was) ghe-
houden worden. Bi den welc-
kē hi door sijn godlijcke cracht
de doot, ende helle ouerwel-
dich, is ten derden daghe we-
derom op gestaen, ende in een
onlijdelijck, ende onsterfelijck
leuē

leuen, sijnen iongeren versche- so. 57.
nen.

Uraghe.

Wat profijt bringht ons de
verrijsenisse Christi.

Antwoorde.

Daer door werden wij be-
uesticht, dat doot, helle, ende
duyuel ouerwonnen sijn, ende
dat de sonde, sekerlijck wech-
ghenomen, de eewighe ghe-
rechticheyt ter stede gebracht
ende ons (so wij ghelooouen) bi-
den Vader verwozuē is. Doe
is se ons een seker pant, dat
wi vrij van de doot, duyuel, en
de helle met onse lichamen ver-
rijsen sullen. Der haluen wij
in alle dinc met vrolijcke her-
ten, van de handt Gods ver-
wachten.

Uraghe.

Wat volchter nu meer van

I. i. on-

onsen Heere Iesu Christo?

Antwoorde.

Dat hi opgheuaeren is ten Hemel, ende sidt nu ter rechter handt Gods des almachtighen Vaders.

Vraghe. Wat is dat?

Antwoorde.

Ick ghelooue, ende kekenne, dat Iesus Christus (die anders nae de godlijcke natuere alrijt in den Hemel was) als hi sijn ampt, en officie volbracht, ende sijn verrijzenisse genoegsaemlijck bewesen hadde, oock met sijn lichacm, int hooghe is opghenomen, ende ten hemel in de godlijcke heerlijckheyt verheue, daer ewige vruucht ende salicheyt is.

Vraghe.

Wat wilt dat wesen, dat Christus ter rechter handt Gods

Gods is sittende.

Ro. 58.

Antwoorde.

Dat is nae menschelijke
wijse ghesproken, daer bi ver-
staen wordt, dat hi, (oock in de
menschelijke nature. ouermits
datle met de godlike beree-
nicht is) ghewelt, en eere ont-
fanghen heeft ouer alle Enge-
len, ende creaturen regieren-
de met den Vader, but den ey-
ghen Thoon sijnder heerlic-
heyt, met ghelijcker cracht, en
de glorie ouer Hemel, en aer-
de. Also dat hem buyghen sul-
len alle knien, hem dienen alle
creaturen, hem bekenen, en
de aenbidden alle tonghen.

Uraghe.

Maer toe gebruyct De Hee-
re in sonderheyt dese sime god-
like eere ende ghewelt.

Antwoorde.

I. ii. Dat

Dat hijt nu al in den Hemel
ende op der aerde regere, den
ghelouighen hier op aerden,
altijt teghenwoordich voer al
misual ghenadelijck beware,
ende beschermie, haer alle
goet besorge. Den Vader sta
delijck, als een trouwe, ende
bermhertich Priester ende
1. Cor. 15. Datroon, voer haer bidde,
tot der tijdt toe, datse alle met
hem ghelijck in den Hemel tot
ter ewigher eere, ende heer-
lijckheyt verheuen worden.

Maghe.

Wat nut bringht ons tgheloue
des Hemels vare Christi,
ende sijns sittens ter rech-
ter handt Gods?

Antwoorde.

Ten eersten verskeret
ons dat de wech, ende in-
ganck tot den Hemel, der son-
den

Den haluen, in voortijden ons Jo. 5.
allen ghesloten, nu geopē is.

Ten anderen sal het ons
in alle teghenspoet, nae den
gheest, als nae den lichaē troo-
sten, ende tot ghedult versterc-
kē: nae dat het ons getuycht,
dat wi sulck eenen gheweldi-
ghen, ende vriendelyckē voor-
bidder, ende beschermmer bidē
Vader in den Hemel hebben.

Ten derden, sal sulck
een ghelooue ons herte ende
ghemoet hier verwecken, en-
de verheffen van alle aertsche
teghenwórdighe, sienlijcke,
ende vleeschelijcke, tot hemel-
sche, toecomende, on sienlijcke
ende gheestelijcke dinghen,
en also vā desen aertrijcke tot
den hemel daer Christus onse
heere, ende hooft is, verweckē
ende verheffen.

J.iii. Wa-

Uraghe.

Bekendy noch yet meer vā
onsen Heere Iesu Christo.

Antwoorde.

Dat hi vā daer hier toe co=
mede is, om te rechtē die leuē=
de ende die doode

Uraghe.

Wat is dat.

Antwoorde,

Ick gelooue, en bekēne dat
mijn Heere Iesus Christus
met sijn warachtich lijf en sien
lijcke heerlijcheyt des Va=
ders, wederom van dē Hemel
comen sal, en hem seluen ver=
tonen der ganscher weereit,
richtende alle menschē, die als
dan op aerden leuendich en te
vozē verstoruen sijn sullē: ten
trooste vā allē gelouigē, die hē
voor harē voor spraker, broe=
der en beschermer bekenne en
tot

tot ewiger verdoemenisse al- Jo. 60
der onghelouighen, die hem
niet hebben willen aen nemē,
noch ouer haer laetē regnerē.

Waghe.

Wanneer sal dit gericht ge
schien?

Antwoorde.

Den dach en vie is allen
bleefche verborzen. Wi sullen
ong oock des tijts haluē oock
niet seer becōmerē, hoe wel de
Heere ons bele int Euan gelie
daer af geleert heeft, waer but
men den dach cortelijck verho
pē mach. Maer wi behoore in
sonderheyt altijd daer nae te
staen, dat wi doen, een yegelijc
in sinen roep, tghene, dat ons
van den Heere beuolen is, op
dat ons dē tijdt niet tot ontijt
ghe werde. Want daer toe sal
ong des tijds onsekerheyt al-

I. iiii. wech

Mat. 24 wech vermanen , dat wi tot
 25.
 Luc. 12. gheender tijdt onachtsaem,
 maer ghestadelijck in de bree-
 se des Heeren leuen, ende met
 opghegozde lendenē ons ghe-
 moets alle tijdt bereypt staen,
 om den Heere Jesu Christo te
 1. Pet. 1. ghemoete te gaen, ende also
 ghelijck de gheseghende des
 Vaders, ons tot alle goede
 wercken, die wi onsen naesten
 ten oerboze, ende goede doen
 connen, nerstelijck begheuen.
 Tit. 2. Sulcker wijsse wachtende op
 de salighe hope, ende verschij-
 ninge des heerlijcheyts des
 grooten GODS, ende ons
 Salichmakers Jesu Christi.
 Luc. 12. Want salich sijn se, die dē Hee-
 re also verwachten.

Uraghe.

Daer op dat wi voort gaē,
 so seght mi doch, welck is
 dat

dat derde deel ende hoofstuck Ro. 6.
kel ons Christelicken ghe-
loofs, dat wij dat Symbolum
ghenoemt hebben.

Antwoorde.

Ick ghelooue oock inden
heylighen Gheest.

Vraghe.

Wat is dat?

Antwoorde.

Ick ghelooue ende bekēne
dat daer is een heyligh Gheest
vanden Vader ende den So-
ne vutgaende, met den welckē Act. 9.
hi ooc een waerachtich leuen: Gen. 1.
Dich God is, maer de derde Math. 1.
persoon, de welcke in ons Act. 1.
weret, dat wij der salicheyt, Joh. 15.
door Christū verwozuen, deel Rom. 8.
alchtich werden: Item door Mat. 28
des welcken cracht ende in Act. 5.
gheuen, alle heylighe mensche 1. Cor. 6,
ghesproken hebben, ende butē Joh. 3.

I. v. wieng

wiens gawe wij nyet goets
doen, noch recht in Godlijke
saken verstaen connen, ende
hebben in ons oock nyet dan
ydel duisternisse, onwetenheyt
ende gheueinstheyt.

Uraghe.

Wat is dan des heylighen
Gheests eyghen office oft
werck?

Antwoorde.

Alle menschen (die emmer
tot den verbonde des Hee-
ren, in Christo behooren) tot
heylighe tempelen in den Hee-
re heyligē, datse hier namaels
in haer sterffelijck lichaem, ten
eewighen leuen verrisen
ende oock God in haer wo-
nenden hier hebben mogen,
ende haer herte met des Va-
ders ende des Soens ken-
nisse verlichten, in alle waer-
heyt

heyt leyden, inden noot ende **fo. 62**
aenuuechtinghe vertroosten, **Joh. 2.**
tot eenen leuendighen leuen
bereiden, tot alle goet sterc **Gal. 5.**
ken ende also alder vercozen **Phil. 1.**
menschen herten so vernieu-
wen, datse andere ende nieu- **Joh. 3.**
we menschē beghinnen te wer **Eccl. 36.**
den. **Jer. 31.**

Waghe.

Nae dien datter veel ghee-
sten sijn, hoe salmen dan desen
heylighen Gheest, vande men-
schelijcke, werlijcke, diuuelliche
ende ander boose gheesten on-
derkennen?

Antwoorde.

Ant dese sijne voorzghemel-
de vruchten ende werckinge,
maer in sonderheyt vut de heyl- **1. Joh. 4.**
lighe Schrift, de welcke nae **Act. 17.**
datse sekerlijck door den heyl- **Joh. 5.**
ghen Gheest inghegheuen is, **1. Pet. 5.**
moeten **2. Tim. 3**

moeten alle leeringhen, daer
mede nyet ouer een comende,
cens anderē geests sijn. Want
de heylighe Gheest can hem
seluen niet contrarie segghen:
Joh. 14. noch gheen nieuwe leeringhe
16, in de Religie voort brenghen:
ghemerckt dat ons vanden
Heere beloest is, dat dit de
Gala. 1. leste leere soude sijn: die ons
1 Cor. 11. derhaluen sijnē gheest gheest,
Mat. 28 dat hi ons dese leere verclare
Joh. 14. ende tot sijn werkinghe in ons
Jer. 31. brenghē.
Ezec. 36

Vraghe.

Wat volchter meer?

Antwoorde.

Ick gheloue een heylighe
Christelycke kercke, ghemein-
schap der Heylyghen.

Vraghe.

Wat is dat?

Antwoorde.

Ick

Ick ghelooue ende bekenne **Jo. 68.**
 een vergaderinghe der Chri- **Jer. 30.**
 sten gheloouighen op aerden, **Psal. 73**
 van Adams tijden aen, tot nu **88.**
 ende noch tot den eynde des **Mat. 16.**
 weerelts durēde, gheheylt **28.**
 door den heylighen Gheesten **Eph. 1. 5**
 als lidmaten in een lichaem, **Rom. 12**
 onder een hooft te samen ghe- **1. Cor. 12**
 uoecht, tot harder op bouwige **Col. 1.**
 intghelooue ende alle goede **Eph. 1. 4**
 wercken: Alle dinck mit Chri- **1. Pet. 2.**
 sto ende alle gauen Gods on-
 der den anderen, door de liefde
 ghemeyn hebbende.

Waghe.

Hoe gheschiet dese vergade-
 ringhe ende opbouwinghe der
 Christelijcker kercken:

Antwoorde

Door de reine leere ende be- **1. Cor. 12**
 lidinghe des naems Christi, **Eph. 4.**
 Doort rechte ghebruick der **Psal. 18.**
Sacra- **Act. 4.**
2. Cor. 6

Joh. 10. Sacramenten, ende andere
kerck stichtinghe ende regi-
ment, daer door sy oock by een
ander ghehouden ende van an-
der secten onderscheidē wordt
dat men se opentlijk vanden en-
sien mach.

Uraghe.

Sijnse dan alle ghelouich,
heyligh, en rectuaerdich die al-
so tot dese Ghemeinte gedaen
ende vergadert worden.

Antwoorde.

Mat. 13. Neense trouwen. Want
2. Tim. 2. daer veel boose en gheueinsde
Rom. 9. onder sijn, de welcke nochtan,
so lange si den name Christi en
de artikelen des gheloofs mit
1. Cor. 11. den monde bekeunen, de Sa-
cramentē mede ghebruykē, de
christelijke straffe en verma-
ninghe lydt saemlijk dragen,
voor lidmaten der christelic-
ker

ker Ghemeinten ende des lie: Jo. 64
haems Christi, te houden sijn.

Waghe.

Hoe sal de ghemeynte Chri
sti met de boosen lidt matē han
delen? Antwoorde.

Wanneer de boosheyt open
baer ende der Ghemeintē seer
hinderlyck is, so moetmen se
(als sij alle vermaninghe ver
achte) butsluyten en de gāsche
Ghemeynte sal haer sonderlyc
gheselschap scouwen.

Mat. 18.

1. Cor. 5.

2. Tess. 3.

2. Cor. 2.

Tit. 3.

Waghe. Dozlake?

Antwoorde.

Op dat de boose also be
schaemt en door oprechte leet
schap bekeert werden. Item
dat de gātsche ghemeinte niet
scijne de sondē te bewilligē, en
tē laetstē ooc niet door der boo
ser exempel mit alderley sondē
besmet worde, waer door den
name

2. Cor. 7.

2. Tess. 3.

1. Cor. 5.

Rom. 2.

Ezer. 36.

name Gods ghelastert wert.

Uraghe.

Wat volchter boozder.

Antwoorde.

Vergheuinghe van sonden

Uraghe.

Wat is dat.

Antwoorde.

Esa. 33. Ick ghelooue ende bekenne
Jere. 31. dat inde heylige Christelijcke
33. ghemeynte, is eenen ewighē
Mat. 18. aflæet ende vergheuinghe der
sonden, so dat de Heere num-
mermeer mit haer int ghe-
richte treden sal, om haer de
sonde tot verdoemenisse toe
1. Cor. 5. te rekenen oft te straffen.

Uraghe.

So hoorre ick wel, dat de
Christenen noch sonde hebbē,
hoe mach dan de boozgaende
artikelstaen vander Christe-
lijcker Ghemeintē heylicheyt.

Ant.

Antwoorde.

Ro. 65.

Beyde de artikelen sijn eue
waer. **Uzaghe.**

Hoe so.

Antwoorde.

Want door tghelooue in **Eph. 1.5**
Christum haer hooft ende by
degoō, is se rein ende heyligh,
want gheen sonde noch onrep
nicheyt can in Christo den sone
Gods sijn. Maer aen haer sel
uen, is sij mit menigherley
ghebreken ende sonden behan
ghen, diese dagelijcx mit smer
te haers herten bekent, hulpe
ende genade by Christu soect,
diese nochtans daghelijcx met
sijnen Gheest, oock in haer sel
uen is heylighende ende ver
nieuwende: Hoe wel des oudē
menschen noch genoeghsaem,
inden gheloouighen sal ouer
blijuen.

A. i.

Uza

Vraghe.

Hoe vercrighen wij sodanighe ewighe vergheuinghe der sonden?

Antwoorde.

Niet door ons eyghē, noch
Esa. 43. oock door eenigher menschen,
Tit. 3. oft verstoruen heylighen wer-
dicheyt, wercken oft verdien-
sten, maer alleene door de
onuerdiende bloote ghenade
Eph. 2. Gods ende voldoeninghe ons
Mat. 1. Heeren Jesu Christi: die ons
met sijne bloede, dese aflaet ge-
Johan. 1. cocht heeft. Want sijn ontscul-
Esa. 53. dighe doot, is de betalinghe
Rom. 3. voor onse scult ende sonden,
Eph. 1. nae het gheluit des Euāgelij

Vraghe.

Nae dat ghi hier des Euan-
gelij gedencket, so segt doch
wat dat Euangelium si-

Antwoorde.

Dat

Dat is eyghentliċ te seg- Ro. 6. 6
ghen, een vrolycke bootschap,
ende een vercondinghe der ge Luc. 2.
naden en liefden Gods tong
waert do oꝝ Chꝛistum ſijnen ee
nighen Sone, ghebozen van- Ro. 1. 9
den gheslachte Davids, nae dē
bleesche.

Vraghe.

Wien wordt dat Euangelij
vercondicht?

Antwoorde.

Het werdt allen menschen
vercondicht, ghelijc het allen Mar. 16
menschen in hem begriipt, but
ghenomen, die het moetwillē
verachten, bespotten ende la-
steren, daer en tusschen so be-
wijset sonderlijc sijn cracht in
den aermen van gheeste, die Mar. 5.
met haer sondē beladen sijnde,
trouwelijc aerbeyden, op dat
sijse quijte werden.

A. ij.

Vra

Uraghe.

Wat volchter meer?

Antwoorde.

Uerrisemisse des vleesch.

Uraghe.

Wat is dat?

Antwoorde.

Pro. 30. Ick gelooue en bekenne dat
Esa. 26. een yeghelijk ghestoruen mē
Ezec. 37. sche, ten vtersten daghe, sal we
Dan. 12. derom vanden doodē ontstert
Soph. 3. felijk verweert worden, so dat
Luc. 10. eens yeghelijc lichaem dat ge
Johā. 5. storuē, verrot en in water, vier
19. oft aerde, verteert is, mit de sie
1. Cor. 15. le weder vereenicht sal wordē
2. Cor. 5. ende vanden doodē opstaen,
Mat. 23. ghelijk als ooc Christus ons
Luc. 24. hooft, met sijn warachtich lic
Joh. 20. haem, verresen is.
1. Co. 15

Uraghe.

Hoe is dat moghelijk?

Antwoorde.

Bi God, die sulcx sal butrich: Jo. 67
ten, is gheen dinck onmoghe- Act. 26.
lijck, ghelijck hem nyet onmo- 2. Cor. 5
ghelijck gheweest is, Den men Phil. 3.
sche but nyet te sceppen. Luc. 1.
Gen. 2.

Maghe.

Wat is dese verrisinghe der
lichame van noode: Maer het
niet ghenoech, dat de siele allee
ne, oft inder eerlicheyt, oft in
der schande waer:

Antwoorde.

Het heeft Gode also niet ge
lieft, dat de mensche but twee
deelen, dat is siele en lichaem
te hoope geset, en ter salicheyt
ghescheppen sijnde, alleene nae
een deel synder naturen ouer
soude bliue, en dat ewich leue
beerue, maer op dat het lichaem 2. Co. 5.
mede ontfanghe, nae sin werc
ken, heeft God de gantsche ver
rijzenisse des menschen, van
B. iij. noode

noode gheacht.

Uraghe.

Sullen dan de menschen.
achter de verrisenisse, de selue
wesen, die se nu sijn.

Antwoorde.

1. Cor. 15

Iaele voorzwaer, so verre
als het haers lichaems war-
achtich wesen, aengaet, nae het
exempel des opghestanden lie-
haens ons heerē Jesu Christi.

Phil. 3.

Maer de gheloouighe sullen
mee seer ander en eewelijcke
onbutsprekelijcke ghedaente
en schoonheyt veradert werde

1. Cor. 15

Mat. 13.

17.

Uraghe.

Hoe so.

Antwoorde.

Ab eest een sondich en der
haluen een swack, sterfelijck, en
vergackelijck lichaem, mit veel
ghebreken ende iamer beladē.
Dan sal het gang heyligh ende
daer.

1. Cor. 15

daerom een machtich, onster **Ro. 68**
felijck ende onuerderfelijck lie
haem sijn, bij van allen iamer
en ghebreck, gang ghestelijck,
met cracht ende eerlicheyt be-
cleedt: als de Enghelē Gods,
ia euen nae dat voorbeelt op
den berch Tabor van Christo
den Apostelen vertoont.

Uraghe.

Die dat geloofde, sonde hi hē
ooc bande doot wel cōnen ver-
scricken. Antwoorde.

De nature bringt het scrie- **Luc. 22.**
ken des doots mede, als wij
siē in Christo, en nae diē dat de
doot een straffe der sonden is, **Gen. 3.**
so scrickē haer de mēschē daer **1. Cor. 15**
sonderlijck boze, welcke scrie- **Ro. 5. 6.**
kinghe de gheloouighe ouer-
winnen, nae dien sij weten, dat
het steruē haer de wick tot der
outsterffelijcheyt is, derhaluē

Ex. iij.

De

Phil. 1. De ghelouigē hier niet so on-
Apo. 14. gherne haer ghelouige vrien-
1. Tesl. 4 den verliessen, oft om harē wil-
le so onmatelijck trueren, als
die Heydenen die gheen hope
der verrisenisse hebbē, als ooc
den ackerman niet truert, om
het cooren, dat hi inder erden
gheworpen heeft, ouermits hi
een versekerde hope heeft des
menichfuldighen en eerlijckē
wedercomste. **Sūma**, inder op-
Job. 19. standinghe der dooden, hebbē
2. Tesl. 4 altijd de ghelouige, al haer-
1. Cor. 15 ren troost ghelet.

Vraghe.

**Welck is nu dē leste artikel
in dese onse chystelijcke belij-
dinghe? Antwoorde.**

**Ick ghelouue een ewich le-
uen.**

Vraghe.

Wat is dat?

Ant.

Antwoorde.

Jo. 69

Ick ghelooue ende beken: Jo. 5.
ne, dat ick met siele ende lichaē ^{1. Cor. 5}
wederō vereenicht, nae de ver ^{1. Pet. 1.}
rijsenisse, ewelijck in de hemel ^{1. Thel. 4}
sche broecht en salicheyt met ^{Mat. 25}
Christo den Sone Gods, als ^{1. Cor. 15}
een lidmate sijns lichaems, le
uen sal, en also dat rijcke Gods
beeren.

Vraghe.

Hoedanich sal de broecht
des ewighen leuens sijn?

Antwoorde.

Dat can gheender menschē ^{Esa. 64}
tonghe but spreken, noch ee ^{1. Cor. 2}
nich herte begripen. Maer
daer in salse sonderlijck wese,
dat de gheloouighe, lichame-
lijck met haren ooghen, dat ee
wich licht ende opperste goet ^{Joan. 17}
ewelijck bekenen, ende aen. ^{1. Jo. 3.}
schouwen sullen, en met God

k.v. ewe

6
Luc. 22. oock alder hemelscher goeden
1. Thel 4 ewighe ghemeynschap, ende
Apo. 21. verladinge in hem hebben.
Psal. 17 Want God De Heere sal dan
2. Cor. 15 al in allen wesen.

Waghe.

Wat seght ghi van Den on-
ghelouighen, ende godloosen,
Daer ick nyet af hoor.

Antwoorde.

Sap. 15. Ghelijck alse verrijsen sul-
Esa. 30. len ter ewigher scandē, ver-
Luc. 16. smaetheyt, ende verdoemenis-
2. Tim. 1 se: also sullen si van de vzeucht
ende heerlijckheyt der ghelo-
uighen, ganschelijck beroost
sijn: ende haer deel sal wesen
int ewich vier, ende in de vu-
Mat. 9. terste duyfsterisse, daer ee-
Rom. 2. wich wee, huylinghe, en kners-
singhe der tanden wesen sal.

Waghe,

Is

Is daer ooc yet aengelegē, fo. 70
datmen desen artikel, van den
ewighen leuen, gheloouen
sal.

Antwoorde.

Seer veel: Want waer de
sen artikel niet geloofst wordt,
daer worden oock die andere
artikelen nyet gheloofst, oft te
bergheefs gheloofst. Maer
waer hi met warachtighen ge
looue aenghenomen wordt,
daer bringht hi met hem veel
goets, te weten, vrede in der
conscientien, vruucht in God
ende daerō verduldicheyt in
droefheyt, ia oock een verach
tinghe alder tijdelijcker din
ghen, het si goet, eere, oft le
uen.

Vraghe.

Na deser wijsē waer dese
laetsten artykel, nyet wel de
eer,

eerste

Antwoorde.

Hi mach wel de eerste sijn,
in de meeninghe, maer de laet
ste in de butlegginghe, ouer
mits dat het ewich leuen, dat
eynde is alder dingheu, die
ons in de heylighe Schrift
tot der godlalicheyt,
voortghebracht
sijn.

Dat derde

deel des Catechismi: van
dat ghebet der ghelo-
uigen kinderen
Gods.

Vraghe.

Vat behoest men meer
tot de Christelijke re-
ligie.

Ant.

Een recht ende stadich ghebet, oft aenroepen des godlijcken naems: Want ghemerct 1. Cor. 2
 dat de mensche in hem seluen van alle goet bloot is, so verstaet hi niet, van de sakē Gods, hi can noch gheloouen, noch 2. pa. 20
 goddelijck leuen, so moet hijt al bi God nerstelijck soeckē, en sijnen naem aenroepen.

Uraghe.

Nae dat ghi van recht biddet spreekt, so hoorze ick wel, dat alderley bidden, nyet verhoort wordt.

Antwoorde.

Het is also. Want ghelijck het een sonderlijck ghelooue Gal. 5.
 is, den welcken de Heere de salicheyt beloeft heeft, also eest Jaco. 2.
 oock een sonderlijck ghebet, Jaco. 4.
 dat de Heere beloeft heeft te
 ver

berhoozen.

Vraghe.

Welck is dan een recht ghebet.

Antwoorde.

In dwelck yet ghebeden en
psa. 49 De beghert wordt, van den Va-
Mat. 6. der, met oprechten ghelooue,
Mat. 10 ende vertrouwen, dat hi ons
Joan. 16 verhooren wilt, in den name
Jaco. 1. Christi.

Vraghe.

Nae dien ghi seght dat wi
God den Vader aenroepen sul-
len, moghen wi dan de ghestor-
uen Heylighen, nyet aen roe-
pen.

Antwoorde.

Christus onse Heere, ende
meester in dat gebet, welck hi
beloeft heeft te verhooren,
seyt dat men alleene den Va-
der sal aenbiddē, ende aentoe-
pen

pen. Daerom, die anders **Jo. 72**
doet, die ghebruyct teneersten **Mat. 6**
sulcken ghebet, welck gheen
toesegghinghe heeft. Ten an **Isa. 43**
deren, so doet hi afgoderie, als
hi tghene dat Gode alleene ey
ghelyck toe coemt, namelijk
dat hi onse God, ende Vader
is, die alleene almachtich is, en
de van welckē men alleene, al
le goet te verwachten heeft,
den verstoruen heplighen, en
de creaturen, toe scrift. Want
nae dien dat de warachtige aē
biddinghe, eenen dienst Gods **Psalm. 50**
is, alst openbaer is, but de ghe
boden van God aen te bidden,
so moghen wij gheen sijn
Heplighen oft eenighe ander
creature, aenroepē. Maer sul
len bi Gode alleene alle troost
ende hulpe, in al wat ons ghe
breect, soeckē, hem alleene aen
biddē

Mat. 4. bidden, ghelijck wi hem alleene moeten dienen.

Vraghe.

Wat is in den name Christi bidden?

Antwoorde.

Dat is so veel, als nae tbeuel Christi, ende om Christus wille. Want de Vader gheeft ons alleene alle dinck om Christus wille. Daerom con-
2. Tim. 2. **nend die alleene bidden, in den**
Geb. 2. **name Christi, die in hem ghe-**
loouen, ende rechte christenen
sijn: die ooc nummermeer yet
sullen biddē, ende begheeren,
dat teghen de eere GODS
si.

Vraghe.

Maer wat sullen de Christe-
nen bidden?

Antwoorde,

Dat selue dat de Heere Je-
sus

ius Christusijnen iongheren Jo. 73
gheleert heeft, ende anders
nyet. Want wat dat met dat
gebet (daer in, al wat ons aen
siele ende lichaem gebreect, be
grepen is) nyet ouer een coet,
dat dooch nyet.

Uraghe.

Hoe luyt dat ghebet, dat
de Heereijnen iongheren ghe
leert heeft.

Antwoorde.

Onse Vader die daer sijt
in de hemelen.

Gheheylicht si uwen name.

U rijke toe come.

Uwen wille gheschiede, op
aerden, als in den Hemel.

Gheeft ons heden ons da
ghelijc broot.

Ende verghceft ons onse
schulden, als wi vergeuen on
se schuldenaers.

A. i. Ende

Ende leyt ons nyet in beco-
ringhe.

Maer verlost ons van den
boosen.

Want v is dat rijke, die
cracht, ende die heerlijcheyt, in
der ewicheyt. Amen.

Waghe.

Wat is dat gheleyt, Vader
onse, die daer sijt in de Heme-
len.

Antwoorde.

Dat is gheen ghebet, maer
de Heere wilt ons daer mede,
tot den gebede bereyden, dat
wi door de aendenckinghe der
goetheyt, almoghentheyt, en-
de onbegripelycke heerlijc-
heyt ons **GODS** int gheloo-
ue versterct wordē, op sijn Va-
derlijke hulpe ons dies te vri-
er, verlaten, ende niet anders
tot hem, dan als kinderen tot
haren

haren lieuen Vader, huylen, so. 74
sichten, ende roepen.

Waghe.

Daerom seght ghi onse Va-
der.

Antwoorde.

Daer mede vermaent ons
de Heere der broederlijcker
liefden teghen onsen naesten,
die ons te samen met een an-
der, door Christusijn lijnen sone
voor kinderen, opghenomen,
ende tot erfghenamen alder
sijnder goedē, gemaect heeft.
Daerom wij oock onsen nae-
sten, als broeders, ende eens
Vaders kinderen, bekenen,
ende beminnen sullen, ende dē
Vader oock trouweelijck voor
haer bidden.

Waghe.

Wat is dat gheseyt.

Geheylicht werde uwē naē.

L.ii. Ant.

Antwoorde.

Dat is. O lieue Vader
gheeft, dat de reyne leere, en
de stemme des Heyligen Euā
geliums, ouer al recht ghepre
dict, ende aenghenomen wor
de: op dat de heerlijcheyt vus
werden naems, Hemel, ende
aerde veruulle. Dat alle crea
turen uwe moghentheyt bree
sen, uwe eeuwighe wijsheyt ee
ren, op vus wordts waetheyt
vertrouwen, uwe onbutspre
kelijcke goetheyt louen, haer
tot den prijse vus naems in al
le ghehoorzaemheyt, godsalic
heyt, heylicheyt, ende gherech
ticheyt stellen: Op dat ghi al
leene de Heere onse God be
kent, beleden, ghecert, ende aē
ghebeden wordt, alle godloo
sicheyt, en vus heylichs naēs,
onteeringe, tot schāde worde.

Va

Uraghe.

No. 75

Wat is dat. U rijke toe-
come.

Antwoorde.

Dat is. O Vader vernielt
dat rijke des Sathans, der
sonden, ende des weerefts in
ons, ende regeert ons door u-
wen Heyligen Gheest, gheeft,
dat wi v woordt geloouen, op
dat in ons v rijke beghinne,
dat wi des seluen erfghena-
men worden, dat het ghetal
der Ghelouighen daghelijc
vermeerdert, gheheylt, ge-
sterct, en in de eenicheyt des
gheloofs ghehouden worde,
tot op den dach toe, dat ghi o
God al in allen sult worden, en
de heerlijck verschijnen in u-
wen heylighen

Uraghe.

Wat is dat. Uwen wille ge

L.iii. schies

schiede op aerden, als in dē He-
mel.

Antwoorde.

Dat is. O Hemelsche Va-
der. Naē diē, dat ons vleesch,
de weereit ende Sathan uwē
name gherne wilden schendē,
ende v rijke te nyet doen, so
weert sulcx o Vader, en geest,
dat alle menschen, een yeghe-
lijck in sinen roep, ende dienst,
uwē wille (die alleene heyligh
ende goet is) ghehoorsaē sijn,
v behaghen, oprechtelijck ghe-
loouen, ende met ghedult lij-
den tghene, dat ghi haer, naē
uwen heyligen wille, tot haer
der salicheyt oplegt.

Maghe.

Waerō seght ghi, Op aer-
den, als in den hemel.

Antwoorde.

In dē hemel wederstaet nie-
mant

mant dē wille Gods, maer op fo. 76
aerden gaethet nyet so. Daer
om bidden wij onsen God, dat
hi wechneme, al dat sinen wil-
le wederstaet, en ons allen ver-
leene, nae sinen godlijcken wil-
le, met alder lust ende vryecht
hier op aerden te leuē, als het
gheschiet in den Hemel. Op
dat also, alle dinck, niet ~~on~~ on
sen wille, maer als van hem
tot onser salicheyt gheordi-
neert, voortgae, ende geschie.
Vraghe.

Wat is dat wi biddē. Geeft
ons hedē onsdagelijc broot.
Antwoorde.

Dat is. O hemelsche Vader
wi bidden u, dat ghi ons gena-
delijck wilt geuē ons lijfs nee-
ringhe, cost ende cleederē, god-
salige Ouerheyt, vrede, gesot-
heyt, mitsgaders alle noodt.
A. iij. Druft

Druft des leuens ter eerē bus
godlijcken naems, en dat met
danckbaricheyt laetē genietē,
den armen ellendē daer af mil
delijck dienen, ende also recht
ende wel nae uwen wille .ghe
bruycken.

Uraghe.

Wat is dat. Vergheeft ons
onse schulden: als wi verghenē
onse schuldenaers?

Antwoorde,

Dat is . O hemelsche Va-
der, nae dien dat al ons doen
nyet is dan idel soude voor v
aensicht, ende onse schulden da
ghelijcx so grooter, so meerder
worden, so treedt doch nyet
met os int gericht, maer weest
ons armē sodaers door Chri-
stum uwē Sone genadich en
barmhertich, gelijk als wi ooc
gherne

gherne om uwen wille, van so. 77
herten vergheuen ende wel
doen allen die ons leyt doen.

Uraghe.

Hoe comt men daer toe, dat
wij onsen naestē, die ons waer
lijk misdaen heeft, vergheue,
hem van herten beminnen, en
goet doen moghen.

Antwoorde.

Als wij nerstelijck bedenckē
ende warachtelijck gheloonen
dat ons Christus, doe wij noch
sin blanden waren, onse sondē
vergeuen heeft ende voor ons
ghestoruē is. Want als de lief-
de Gods ende ons salichma-
kers Christi Jesu tongs waert,
recht int herte eens gheuaet
is, so drijffe alle nijdt vut ende
brengt de liefde voort tot on-
sen naesten. In sonderheyt
als wij bekennen, wat leyt ons

A. v. onse

onse naeste doet , dat het een
verdiende straffe is , daer de
Heere ons onse sonden mede
berghelt, en straft, en ons oef-
sent tot verduldicheyt.

Uraghe.

Wie dan sinen naesten niet
bergheeft, can hi gheen ver-
gheuinghe van God verwer-
uen.

Antwoorde.

Neen hi. Want hem niet
rechte alle ghenade vanden
Mat. 18. Vader gheweyghert wordt,
die selue thien duyzent pondt
sculdich, teghen sinen naesten
onbermhertich is, ende hem de
cleine scult nyet wilt verlaten.
Maer wat but cranckheyt vā
ons int herte nyet gang vol-
maectelyck gheschien can, wilt
de Heere ghenadelijck door
Christum, niet toe rekenen.

Ura:

Wat is dat. Leydt ons niet
in becozinghe.

Antwoorde.

Dat is. O lieue Vlader wilt
Doch niet toe late dat wij door
Sathans becozinghe bedroge
en verleidt, in sonde oft schan-
de vallen, ende verderuen.
Maer gheeft ons, door uwen
Gheest, wijsheyt ende cracht,
dat wij den boosen versoecker
ridderlick teghen staen, ende
de ouerwinninghe behouden.
Ende als het v gelieft ons met
uwer versoeckinghe te oeffe-
nen ende proeuen, so helpt ons
doch lieue Vlader, dat wij ont-
straffelyck beuonden worden,
ende dat de versoeckinghe sulc
sij, dat wijsse verdragen connen,
op datse ons door lijdsamheyt
tuyngaert reynige, en tot uwen
rijcke

ricke bereyde.

Vraghe.

Wat is dat. Verlost ons vā
den boolen.

Antwoorde.

Dat is. O hemelsche Vae-
der, bewaert ende bescherm
ons vā Sathan, vā alle quaet
des teghenwoordigen leuens,
des lichaems ende der sielen,
dat Sathan dooz sin tirannie
daghelijc tegē ons aen richt,
op dat wij teghen alle helsche
poorten bestaen, ende veeuwich
gheselschap in vzechden ghe-
nieten moghen.

Vraghe.

Wat bediet dat aenhancsel
hier toe ghedaen. Want uwe
is dat rijke, die cracht en die
heerlicheyt inder ewicheyt.

Antwoorde.

Die vermaent ons, alle onse
ghe-

ghebeden in den loue Gods te Jo. 79
besluyten, ende int herte te be-
dencken. O hemelsche Vader.
Ick hebbe groote dinghen by
den menschen onmoghelijk,
ter glozien vus naems ende
tot proffite onser allen, aen sie-
siele ende lichaem, van v ghebe-
den, ghi sijt een almachtich glo-
rieus Coninck vander eewic-
heyt, tot der eewicheyt, die
daer lichtelijck uwe kinderen
alle goet verleenen ende alle
wederstaende macht breken
ende vernielen cont, verlost
ons ter eeren vus Godelijc-
ken naems, van alle macht der
hellen, ende staet ons voor, ten
eewighen leuen. Amen.

Uraghe.

Wat is dat gheseyt Amen.

Antwoorde.

Dat is. O hemelsche Va-
der

der, het gheschiede doch al
wat wij ghebeden hebben, en
nae dien dat ghi beloeft hebt,
te verhooren allen, die v in den
name vus Soons met rech-
ten ghelooue, aenroepen, wij
betrouwen dat ons oock ghe-
wisselijck also gheschien sal.
En nae dat os gelooue, der me-
schelijcker swackheyt haluen,
hier toe ghebreckelijck is, so
wilt ons dat stercken en geest
ons uwen heylighen Gheest:
op dat wij dit Clader onse, int
ghelooue bidden, ende tot alle
onse ghebeden, van herte spre-
ken moghen. Amen.

Dat vierde deel des Ca-
techismi vanden Sacramenten.

Waghe.

Wat behoort meer tot
der

Antwoorde.

Het ghebruick der ceremonien die men Sacramenten noemt, die vanden Heere Iesu Christo in der Ghemeynten geordineert ende in gheset sijn, te ghebruyken, so langhe als dit teghenwoordich leuen duert.

Vraghe.

Waerom heeft de Heere de se Sacramentelijke ceremonien, so wel int nieuwe, als int oude testament, geordineert, ende beuolen te ghebruyken.

Antwoorde.

Daer sijn in sonderheyt drie oorsaken, waerom de Heere tgebruyc der Sacramentelicken teekenē so wel int oude, als int nieuwe testamēt in sijn-der Ghemeyntē geordineert, ende

ende ghehouden wilt hebben.
Vraghe.

Welck is die eerste oorſake.
Antwoorde.

Op datſe ghetuygheniſſen
ſouden weſen ſijnder ghenadē
tonſwaert, ende als eenen
verſekerden ſeghel, onſe ghe-
meynſchap ende vereeninghe
met Chriſto, in ſijn Ghemeyn-
te, verſeghelen, ende dat allo-
ong gelooue (dat anders ſwaer
is) door haer ghebruycck ghe-
oeffent, ende tot aendachtige
der hemelſcher gauen opghe-
richt ſoude werden.

Vraghe.

Is dat nyet des heylighen
Gheests eyghen werck.

Antwoorde.

Jae, het is ganschelijck des
heyligē Gheests eyghē werck,
want hi verclaert Chriſtum en
is

is een eewich, crachtich ghe- fol. 81
tuych alder leeringhen en ordi
nancien Christi, die in onse her
ten de ghemeynschap Christi
besegeheit. Maer hi richt dat
selue but ~~dat~~ dat woordt neken
ende ghebruyck der Sacra
menten. Den welcken sulcx
wordt toeghescreuen, op dat
wij oock wisten, datse gheen
ydele, bloote teeken en sijn.

Uraghe.

Welck is de ander oorsake,
waerom de Sacramentē ghe
ordineert sijn.

Antwoorde.

Dat sij ons alwech ons
schults ende officijs onse leuen
lanck, bemanen, ende daertoe
berwecken souden.

Uraghe.

Hoe so.

Antwoorde.

M. i.

Da

Na dien dat wij ghelooouen,
wij sijn Christen, den Heere
door sijn ghemeynschap, inghe-
lijft, dat wij oock weten ons
officie te sijn, dat wij de beelde
Christi in alle ons leuen han-
delinghe, butdrucken, eest dat
wij de selue Sacramentē niet
willen verachten ende onwer-
delijck, ghebruyken.

Wraghe.

Welck is de derde oorlake
der Sacramenten?

Antwoorde.

Datse teekenē sijn des volcx
Gods, die de gantsche Ghe-
meynte Gods, als in een lijf
vergaderen, ende van alle sec-
ten afscheiden: in dien sij haer
ghebruyck eendrachtelijck on-
derhoudt. Item daer mede sij
haer sonderlijck in dienste en
ghehoozsaemheyt des Heeren
bewij-

betwisen, ende als met eenen **Jo. 8.**
eedt opentlick verbindt, oock
den anderen met haer exem-
pel tot de waerachtighe Reli-
gie verweert.

Vraghe.

Wat segt ghi vanden ghe-
nen, die de Sacramenten on-
werdelijck ghebruyken?

Antwoorde.

Naedien dat die, des Heere
bondt breekē, so sijnse voor den
Heere een grouwel: daerom
worden sij oock als meynedig-
he, vanden Heere eewelijck
verworpen, so verre si daer in-
ne bliuen.

Vraghe.

Wie ghebruyckt de Sacra-
menten onwerdelijck?

Antwoorde.

Diese nyet int ghelooue,
liefde ende ghehoorsaemheyt

M. ij.

Gods

Gods ghebruyct, daer toe ons
alle butwendich ghebruyck
der Sacramenten leyde ende
verwecken sal.

Uraghe.

Sijn de Sacramenten ooc
van noode ter salicheyt.

Antwoorde.

Nae dien si een ordinacie des
Heeren sijn, en ons op het ver-
lies des salicheyts, in warach-
tighe gehoorzaamheyt te ghe-
bruycken, beuolē, so mach haer
der ghebruyck sonder schade
der salicheyt nyet achter ghe-
laten, oft veracht wordē. Hoe
wel ons de Sacramenten in
haer seluen, nyet salich maken.

Uraghe.

Wie salmen voor eenen ver-
achter der Sacramenten hou-
den, ende aensien.

Antwoorde.

Diese

Diese nyet ghebruyckt, als fol. 83
hi het nae de ordinancie Gods
doen can. Want wie den Hee-
re Iesu Christo warachtelijck
ghelooft, ende sijn warachtich
Discipel is, die en sal niet mo-
ghen laten, met oprecht geloo-
ue ende aendacht, te ghebruy-
cken, al wat onse Heere Chri-
stus gheordineert heeft, te ge-
bruycken.

Uraghe.

Hoe veel sijn der Sacra-
menten int nieuwe Testamēt,
van Christo geordineert ende
ingheset. Antwoorde.

Men mochte wel veel Sa-
cramenten tellen. Maer al-
sulcke Sacramenten sinder
niet meer dan twee. Na-
melijc den Doop en dat
Auetmael ons Hee-
re Iesu Christi.

M. iij. C Van

**Van dat Sacrament
Des Doops.**

Vraghe.

Wat is den Doop?

Antwoorde.

Het is een beuel Christi ons
Heeren met water te wasschē,
oft te begieten, in dē name des
Vaders, des Soens, en des
heylighen Gheests.

Vraghe.

**Waer binden wij dit beuel
Christi?**

Antwoorde.

Mat. 28 In Mattheospreect de Hee-
re Iesus tot sinen Jongherē.
Gaet henen ende leert allen
volcken, ende Doopse inden
name des Vaders, des Soēs,
ende des heylighen Gheests.
Item Marci int. xvi. Wie
daer ghelooft ende ghedoopt
werdt

werdt, die sal salich worden, fo, 84
maer so wie nyet ghelooft die
sal verdoemt worden.

Vraghe.

waerom is den Doop in-
gheset?

Antwoorde.

Tot een Sacrament des
Godliken verbonts, om te
versegghelen de genade Gods,
ende de Euanghelische belof-
tenissen, bande vergheninghe
der sonden, bande wederghes-
boorte, ende ewyge salicheyt,
ons van God vut ghenaden,
door Jesum christu, gesconckē.

Vraghe.

Hoe sal ick dit verstaen?

Antwoorde.

Wij sijn alle van natueren
vut Adam kinderen des too-
rens, ende des ewigē doots.
Maer door Christum (in sijn
M, iij, ghe

ghemeynschap aenghenomē)
sijn wij wederom tot kinderen
Gods ghestelt, van alle onse
aenghebozē onreinicheyt door
het bloet Christi ghereinicht,
ende door sijn doot, van Sa-
thans rijke, ende alle verdoe-
menisse verlost. Dit wort ons
nu eenen yeghelycken by son-
der inden Doop sienlijck vooz-
gheleyt, betuycht en nae men-
schelijke wijze te spreken, ver-
seggelt. **Vraghe.**

**Welcke is de ander oorsake
waerom den Doop gheoor-
deelt is?**

Antwoorde.

**Dat hi ons alwech verma-
ne, ende verwecke tot ghehoor-
saemheyt der ghebodē Gods,
dat wij der sondē steruē en dē
Heere Jesum in een nyen le-
uen, meer en meer aentrecken,
eest**

est dat wij anders onse ghe- f0.89
meynschap met Christo, de
welcke ons indē Doop besegelt
wordt, warachtelijck bekenne
Vraghe.

Welck is de derde oorsake
des Doopsels? Antwoorde.

Dat hi allen den genen, die
tot des Heerē verbont behoo-
ren, te samē in een lijf bergade-
re, en haer met haren sade van
allē Joden, heidenen, en secten
afscheide, en also onder dē Hee-
ren Christo, in sijnen eenighen
Gods dienst, onderhoude.

¶ Van den Doop der on-
mondighen kinderen.

Vraghe.

Wien coemt den Doop toe?
Antwoorde.

Allen dē genen die dat ver-
bondt Gods, en de leere des
heyligen Euangeliums, door
M. v. den

Den Apostelē ghepredict, toe
toemt. Want dat teekē moet
het ghene dat betekēt wordt)
welck in deser sake het sonder
lijcxte is, ende den segel de be-
loefstenisse volghen. Als door
exēpelen van tbeginfel af, in de
heylige kercke te mercken is.

Wraghe.

Behoozt dan dē Doop dē kin-
derē toe. Antwoorde.

Iae hi vrijelijck. Want nae
dien dat de kinderē ooc mede
in de Gemeynthe Gods, tot des
Heeren verbonde behoore, so
houden wi met der ganscher
christelycker kercken, van der
Apostelē tijde af, dat men haer
den Doop oock nyet weeren
mach: gemeret dat wi den on-
ueranderlijckē wille Gods ooc
ghenoechsaem gheopenbaert
hebben in der besnijdinghe.

Wras

**Wat gelickenisse heeft den
Doop, met de besnidinghe?**

Antwoorde.

Den Doop en de besnidenis
se sijn van eenen God ingeset,
hebben een verstaet, mysterie,
gebruyck, en bediedinge. Si
wijs ons ooc op Christum, en
vermanen ons onser officie.
Daerom sijns ooc een Sacra
ment, en wat Gods wille is int
eene, dat is ooc Gods wille in
dander, al eest schoen datse door
verscheyde wijse en ceremoni
en vutgericht worden. Want
wij niet op de vutwendige let
ter, maer op den gheest en sin
sien moeten. Vraghe.

Maer o dooptmen de knecht
kens niet alleene, en dat op de
achste dach, gelijk het geschie
de in de besnidinghe?

Ant.

Antwoorde.

Ghene dat sulcke seker tijde
en perloone aengaet (nae dat
het een figuerlijck dinck was
op Christu) is nu door Christu
gheeyndt, die nu tot alle tijde,
al in allen is, in de welcke noch
man, noch wijs, noch knecht,
noch maecht, noch oock oudt,
noch iock gelt: die alle in Chri
sto, sonder onderscheyt, ver
soent, gereynicht, en ten ee wi
ge leue gebracht sijn, ten si dat
se haer, door haer eygen onge
looue, va sulcke ghenade vut
sluytē. Daerom wi christenen
nu niet nae de Joedtsche wijs
se also gebonden sijn aen seker
tijden oft persoonen, die nu al
le der liefde dienen en wijcken
moeten. Vraghe.

Maer hoe machmen de kin
derē doopen, aengeliē dat het
ge=

gebruyck des doopsels, tgeloo fo. 87
ue en gehoorsaemheyt is eysche
de, daer de kinderen nyet al
en weten. Antwoorde.

Gelyck als men int oude te
stament, de kinderē besnijden
mocht, die God niet onbequaē
geacht heeft der besnijdinghe,
hoe wel se van den gelooue en
gehoorsaemheyt weynich ver
stondē, de welcke tghebruyck
der besnijdenissen tot dier tyt
niet min, dan nu dē doop, was
eyschen. Heeft dan God sinen
wille en genade aen de kinde
rē des ouden testamēts hierin
geopenbaert, met recht seggē
wi, dat dē wille Gods nu niet
verandert si, noch sijn genade
vermindert. Vraghe.

Hoe sal ick dit verstaen.

Antwoorde.

Al wat den kinderē in haer
sel.

seluen gebreect, dat hebbē si in
Christo onsen Heere, die haer
swackheyt op hē geladē heeft,
en die haer, en alder Christenē
volheyt is. sijn gelooue en ghe
hoorzaēheyt wordt haer, vut
genade toe gerekēt, door welc
kens gheest, si ooc tot tēpelen
Gods geheycht worden, so
wi ymmers bekennē, dat Chri
stus haer hooft, en Salichma
ker is, en dat se oock mede tot
den lichame Christi behooren.
Maghe.

Sullē wi dā met vryer con
scientien onse kinderen als ge
loouighe, mogen laten doopē.
Antwoorde.

Sonder twijfel. Want nae
datse voor geloouigen int ghe
richte Gods gheacht worden
door Christū, die het al in haer
(als gheseyt is) veruult, so sal
men se

uense ooc als ghelouige Doo Ro. 88
pen, op dat haer, door dē diēst
der kercken, betuycht worde,
datse des Heeren Christi lidt-
matē sijn. Want dat hoort der
kercken Christi toe, datse des
Heerē lidtmatē, van de lidtma-
tē des duyuels, met harē diēst
ter glozie Gods, onderscheydē

¶ Van den Nachtmael

Christi.

Waghe.

Wat is dat Nachtmael ons
Heeren Jesu Christi?

Antwoorde.

Het is een insettinge Christi,
daer mede in de hertē der ghe-
loouigē betuycht en versegelt
wordt, de gemeynschap des lie-
baēts en bloets Christi, als wij
dat broot en den kelck des Hee-
rē genieten, nae sijn beuel, inge-
stelt tot sijnder gedachtenisse;
tot

tot dat hi weder come.

Wraghe.

So eest dan geen bloot teeken:

Antwoorde.

Neent. Want wi int nacht maele een geestelijke spijs, en de Dranck ontfanghen, in haer begripende, but des Heeren eyghen insettinge, de gemeynschap des warachtigē lichaēs ende bloets Christi. Beneuen welcker ghebruyc, hi alwech tegenwoordich is, en hē crachtelijck bewijst, alsment nae sijn der insettinghe, butricht.

Wraghe.

Hoe luydt de insettinghe Christi vant Auentmael:

Antwoorde.

Onse Heere Iesus in der nacht, als hi verraden werdt, nam hi dat broot, danckte, brackte

drack, ende gaff sijnen son- Jo. 89
ten, ende sprach. Nemet, etet,
dat is mijn lichaem, dat voer v
gegeuen wordt. Sulck doet
tot mijnder gedachtenisse: des
gelijckē nam hi oock den kelck
nae den auentmael, dāckte, en
gaf haer dien, en sprach. Dinc
ket alle daer vut, dit is den
kelck des nieuwen testamēts
in mijnen bloede, dat voer v en
de voer velen vergotē wordt,
tot vergeuinghe der sonden.
Sulck doet so dickmael, als
ghi het drincket, tot mijnder
ghedachtenisse.

Wraghe.

Maet toe is dat Nachtmael,
in sonderheyt ingheset.

Antwoorde.

Ten eersten, dat het ons be
segele de gemeenschap des wa
rechtigen lichaems, en bloets

N. i. Christi

Christi, met alle vruchten en
de gauen, ons door sinen licha
me, ende bloede verwozen.

Uzaghe.

Daer but bewijst ghi dat.

Antwoorde.

Wut de woordē des Nach
maels, die ooc dat selue mede
bringhen. Want als hi ons ge
biet sijn lichaem te eten, en sijn
bloet te drincken, dat is door
tgeloooue ons voetsel ten ewi
ghen leuen, van sijn lichaem en
de bloet te nemē: hāgt hi daer
aen, dat voor v gegeuē wordt,
voor v vergoten wordt: daer
hi mede te kennen geeft, te wij
lē wi sijns lichaems, en bloets
Deelachtich sijn, ouermits wij
in int geloooue vleesch van sij
nen vleesche, ende beenen van
sijnen beenden, hi ons heeft, en
de wij sijn lidtmaten sijn, dat
wij

wij oock deslachteich sijn, alles Jo. 9
Des, dat hi dooz sijn offerhan-
de, ende bloet uerghietinghe,
berwoonen heeft. Welck is
berloeninghe met GOD den
Vader, vergheuinghe der son-
den, gherechthicheyt ende dat
eeuwich leuen.

Waghe.

Welck is die ander oorlake,
van des Nachtmals insettin-
ghe.

Antwoorde,

Dat het ons (die daer geloo-
uen, dat wi met een ander een
lichaem Christi sijn) vermanen,
ende berweeke, dat wij dat sel-
ue ooc onder een ander, bewij-
sen, ende also een, tot den ande-
ren ghesint sijn, in alle welda-
dicheyt, saechtmoedicheyt,
vriendelijckheyt, ghedult, en-
de liefde, ghelijck als wij we-

1111

R. ii. ten

ten, dat Christus onswaere
ghesunt is. Ten si dat wij an-
ders dat Nachtmael onwer-
delijck ontfanghen, ende ons
also des lichaems, ende bloets
Christi besculdich willen ma-
ken.

Vraghe.

Welck is die derde oor-
sake des Nachtmals.

Antwoorde.

Dat het si een Sacramen-
telijck teeken, onderscheyden-
de de Ghemeynte Christi, van
alle andere godloose hoopen.
Daer wij oock ons seluen, als
met eenen eedt, in den dienst,
ende ghehoorzaamheyt Chri-
sti, verbinden, ende die andere
oock met ons exempel, tot der
warachtigher religie betwee-
ken.

Vraghe.

Wien

Allen behoort dat Auentmael. fo. 94.
mael toe.

Antwoorde.

**Allen boetuerdighe, en ghe-
loouighe Christenen, die in der
waerheyt tot dē lichame Chri-
sti behooren, en in waerachtighe
gehoorsamheyt en vrees des
Heeren, in waerachtighe liefde
haers naesten, leuen. Doc die
bereyts staet de leere des heylig-
en Euangeliums midden int
cruyce des noodts en dootste
behouden, beliden en bescher-
men. Daertoe dan hem een ye-
ghelijc vrouwen sal.**

Wraghe.

**Wat segt ghi handen ghenē
die dat Auentmael, met der
Ghemeynte Christi, nummer
meer houden?**

Antwoorde.

Die behooren den lichame

N. liij.

Christi

32. **Christus** tot, toen hij die
verachtinghe en haerwiche-
beyt achtet, nāmelijc wā
neer sijt vlyt des Heeren bydi-
nādie becomen moghen, ende
nochtans enen verachten te
gebruycken. Want (als hier
boven gheleyt is) die den Hee-
re op ierthelijc geloof, soude
nūmermeer de huseftinge des
Heeren conuenonderlātē, als
men in den Apostelen wel can
mercken, **Ma** dien dat Paulus segt
dat hem een mensche wel pro-
uen sal, en also van desen broo-
de eten; hoe gaet dat toe, oft
wanneer eedt de mensche wer-
delijck dat Auentmael

Antwoorde.

Want ons seluen conuenen wij
dat nūmermeer werdich sijn.

Maer

Maer als dan rekēt ons God fo. 92
werdich te sijne sijner hemel-
scher gauen, als wij vergewin-
ghe der sonden ende, ewighe
Salicheyt, alleene inde doot
Christi stellen, ende ons in alle
van herten beghenen, nae sijne
wille, dat wij teghen onse con-
scientie nyet sondighen.

Uraghe. *Godus*
Werden wij ooc daer mede
onwerdich, dat wij met den on-
werdighen, daer toe gaen.

Antwoorde.

Niet met allen, so verre wij
in sijn sonden niet bewilligen,
ende hem als sij ons bekēt sijn
ende tot hem eenen toeganck
hebben, trouwelijk vermanē,
oft door een ander vermanen
laten. Want het niemandt al-
leene toe staet, yemant but te
Autē, maer het is het werc der
gan-

52. 47 gantscher Ghemeynten. De
welcke oock altwech in deser sa-
ken (ghelijck als in alle ander)
sien moet, wat beterlijck is, op
dat een verstooringe nyet ge-
dijde, dat vanden Heere tot op-
bouwinge gheoz-
dineert is.

Eynde des Cathecismus.

Hier sijn sommighe erraten, die bi ber-
supmetheden bersupmt sijn, de welcke ghi
soecken moecht by den ffolke oft bladt,
alst in deerste side is, so ist a, de tweede
side, b.

Deerste, inde letter f, int, is, bladt, b, den biscrien-
den regel, booz een, leest ende.

Inde selue letter. xi, bladt, a, reg, xxi, leest booz
bernaemt, bermact.

In letter S, xlviii, a, den, xix, re, leest, booz dat sij-
nen, dat is sijnen naem,

In J, lxxi, a, den, ix, reg, leest booz sinderlich, hin-
derlich,

In, A, lxxvi, a, den, x, re, booz ach, nae,

In, W, lxxxi, a, den, vi, booz nyenwen, neuen.

23
0
2
2
1

2
1
2
3
10
2
1
10

Tracing of title-page of second edition of this book, in the

De Late- library of the High Church at Embden.
chismus, oft Kinderleere,
diemen te Londen, in de
Duytsche ghemeyn-
te, is ghebruyc-
kende.

Dialing
C hoe sal een ionghelinc syn
dar hi dat stelle, na den eyse
lvofots.

Ghedruet tot Londen, by
Juycolas vanden
Berghe,

Anno 1553.

lon.